

ISSAI 4000

Стандарти аудити мутобиқат

Стандартҳои INTOSAI аз ҷониби Ташкилоти
байналмилалӣ мақомотҳои олии аудит дар ҷорҷӯбаи
системаи ҳуҷҷатҳои касбии
INTOSAI интишор мегарданд.
Барои дарёфти маълумоти иловагӣ ба сомонаи (веб-сайт)
www.issai.org нигаред.

INTOSAI

1. Ба сифати Роҳнамо оид ба аудити мутобиқат тасдиқ гардидааст - Муқаддимаи умумӣ дар соли 2010.
2. Ба сифати стандарти аудити мутобиқат дар соли 2016 мавриди таҷдиди назар ва тасдиқ қарор гирифтааст.
3. Бо таъсиси системаи ҳуҷҷатҳои касбии INTOSAI (IFPP), дар соли 2019 ислоҳоти таҳрирӣ ворид карда шудаанд.
ISSAI 4000 бо ҳамаи забонҳои расмии INTOSAI: арабӣ, англисӣ, фаронсавӣ, немисӣ ва испанӣ дастрас мебошад.

МУНДАРИЧА

1. МУҚАДДИМА	5
2. ТАЛАБОТИ ISSAI	7
3. СЕ ТАРАФИ ИШТИРОККУНАНДА ДАР АУДИТИ МУТОБИҚАТ	9
Аудити мутобиқат, ки аз ҷониби мақомоти олии аудити дорои салоҳияти судӣ гузаронида мешавад.	10
4. ВАЗИФАИ АУДИТИ МУТОБИҚАТ	11
Хусусияти вазифаҳои таъминкунандаи боваринокӣ	12
Боварии оқилона	13
Боварии маҳдуд	13
Вазифаи ҳисоботдиҳии мустақим	14
Вазифаи дар мавриди аудити мутобиқат	14
Муайян намудани мавзӯи аудит ва доираи он	15
5. ТАЛАБОТИ УМУМӢ БА АУДИТИ МУТОБИҚАТ	16
Айният ва ахлоқ	16
Хавфи аудиторӣ	17
Хавфе, ки бо амали беинсофона алоқаманд мебошад	19
Интихоби мавазеъҳое, ки барои корбари (они) пешбинишуда муҳим мебошанд	20
Мулоҳизоти касбӣ ва шаккокӣ	21
Назорати сифат	23
Ҳуҷҷатгузорӣ	24
Мубодилаи иттилоот	26
6. ТАЛАБОТИ ВОБАСТА БА БАНАҚШАГИРИИ АУДИТИ МУТОБИҚАТ	28
Муайян намудани корбарони пешбинишуда ва тарафҳои масъул	28
Муайян намудани мавзӯъ ва меъёрҳои дахлдори аудит	29

Муайян намудани сатҳи боваринокӣ	32
Муайян кардани аҳамиятноки	33
Баррасии муассиса ва муҳити он, аз ҷумла назорати дохилӣ	35
Стратегия ва нақшаи аудит	36
7. ТАЛАБОТИ ВОБАСТА БА РАВАНДИ ГУЗАРОНИДАНИ АУДИТ ВА БАДАСТОВАРИИ ДАЛЕЛҲОИ АУДИТОРӢ	38
Далелҳои кофӣ ва қобили қабули аудиторӣ	
Интихоби аудиторӣ	
8. ТАЛАБОТИ МАРБУТ БА БАҲОДИҲИИ ДАЛЕЛҲОИ АУДИТОРӢ ВА ТАРТИБИ ХУЛОСАҲО	45
9. ТАЛАБОТИ МАРБУТ БА ҲИСОБОТДИҲӢ	47
Сохтори ҳисобот - вазифаи ҳисоботи мустақим	50
Сохтори ҳисобот – супориши аудит барои мутобиқат	52
Сохтори ҳисоботи иловагӣ - мақомоти олии аудитӣ дорои салоҳияти судӣ	53
Баррасии ҳисобот оид ба амалҳои ғайриқонунии гумонбаршуда	54
10. ТАЛАБОТИ ВОБАСТА БА ҚОРҲОИ МИНБАЪДА	56

- 1) Стандартҳо ва дастурамалҳои касбӣ барои таъмини эътимодноқӣ, шаффофият, сифат ва касбияти аудити баҳши давлатӣ муҳим мебошанд. Стандарти аудити мутобикат (ISSAI 4000), ки аз ҷониби Ташкилоти байналмилалӣ мақомоти олии аудит таҳия шудааст (минбаъд INTOSAI), барои мусоидат намудан ба аудити мустақилу самаранок ва дастгирии аъзои INTOSAI дар тавсеаи рӯйкарди касбии худ тибқи ваколат, меъёрҳои қонунгузори миллий ва санадҳои ҳуқуқӣ рағбона шудааст.
- 2) Стандартҳои касбӣ ду ҳадаф доранд: муаррифии намунаи аудити баҳши давлатӣ ва таъмини эътимоди ҷонибҳои манфиатдор¹ ба ҳулоса (ҳулосаҳо) дар ҳисоботҳо.
- 3) *ISSAI 100 - Усули асосии аудити баҳши давлатӣ ҳадафу салоҳияти ISSAI* ва концепсияи аудити баҳши давлатиро муайян мекунад.
- 4) *ISSAI 100 - Принсипҳои бунёдии аудити баҳши давлатӣ* дар асос ва ҳамчунин принсипҳои бунёдии ISSAI 100-ро бо мақсади мутобикат намудан бо мундариҷаи ҳоси аудити мутобикат тавсеа медиҳад.
- 5) ISSAI 4000 ба принсипҳои асосӣ барои аудити баҳши давлатӣ, ISSAI 100 ва принсипҳои аудити мутобикат дар ISSAI 400 асос ёфтааст.
- 6) Аудити мутобикат як шакли алоҳидаи аудит мебошад. Бо вучуди ин, баъзе принсипҳои он то андозае таҳти таъсир қарор мегиранд, ё ба принсипҳои аудити молиявӣ ва аудити самаранок шабоҳат доранд. ISSAI 4000 ба ISSAI силсилаи 2000 ва ба *Стандарти аудити самаранок ISSAI 3000* ба таври лозима истинод дорад.
- 7) Дар стандарти ISSAI 4000 талабот ва шарҳҳои ҳатмӣ дарҷ гардидаанд. Талабот дарбаргирандаи ҳади ақали талабот барои таъмини аудити сифатнок мебошад. Талабот бо ҳуруфи ғафс бо ишораи “ҳатмӣ” зикр гардида, тавзеҳоти талабот ба таври муфассал шарҳ дода шудаанд.
- 8) Дар мавриди зарурӣ - масалан, дар робита ба масъалаҳои институтсионалӣ, инчунин ба мақомоти олии аудит истинод оварда мешавад. ("МОА").
- 9) ISSAI 4000 асосан ба монанди ISSAI 400 дорои ҳамон сохтор мебошад ва аз чор фасл иборат аст:
  - а) Дар фасли аввал салоҳияти *Стандарти аудити мутобикат* ва дар кадом сатҳ МОА дар ҳулосаҳои аудиторӣ худ ба он истинод карда метавонанд, ишора рафтааст.

- b) Дар фасли дуюм аудити мутобиқат ва ҳадафҳои он, инчунин принципҳои, ки ба мафҳуми мутобиқат асос ёфтаанд, ишора рафтааст.
- c) Фасли сеюм аз талаботи умумӣ оид ба аудити мутобиқат иборат аст. Ин талабот бояд то оғози аудит ва дар тамоми ҷараёни аудит баррасӣ карда шаванд.
- d) Фасли чорум аз талаботи марбут ба марҳилаҳои асосии ҷараёни аудит иборат аст.

---

² ISSAI 100/25

- 10) ISSAI 4000 ҳечгоҳ қонунҳо, муқаррарот ё аҳкоми миллиро сарфи назар намекунад ва ба MOA барои гузаронидани тафтишот ё дигар ўхдадорихоӣ аудиторӣ, ки ба таври хос фаро гирифта нашудаанд, иҷозат намедиҳад.
- 11) Ҳуҷҷати мазкур Стандарти Байналмилалӣ барои аудити мутобиқатро пешниҳод мекунад. Мувофиқи ISSAI 400 / 2-9, MOA, хоҳишмандоне, ки мехоҳанд ба мундариҷаи стандарти ISSAI, ки марбут ба аудити мутобиқат мебошад, истинод намоянд, ин корро бо ду роҳ анҷом дода метавонанд:
- а) Интиҳоби 1: бо роҳи таҳияи стандартҳои эътиборие, ки ба Принсипҳои аудити мутобиқат асос ёфтаанд ё:
- б) Интиҳоби 2: бо роҳи қабули стандартҳои байналмилалии мақомоти олии аудит оид ба аудити мутобиқат.
- 12) Дар қорҷӯбаи интиҳоби 1, INTOSAI эътироф мекунад, ки MOA ваколатҳои гуногун доранд ва дар муҳитҳои мухталиф фаъолият мекунанд. Бо назардошти вазъиятҳои гуногун ва механизмҳои ташкилотӣ дар дохили MOA, на ҳама стандартҳо ё принсипҳои асоси аудит метавонанд ба тамоми ҷанбаҳои фаъолияти онҳо татбиқ карда шаванд. Стандартҳои милли метавонанд бо усулҳои гуногуни ISSAI 4000 бо назардошти салоҳияти милли, меъёрҳои конституционӣ ва дигар меъёрҳои ҳуқуқӣ ё стратегияи MOA мутобиқ бошанд.
- 13) MOA қобилияти таҳия намудани стандартҳои эътиборие доранд, ки ба стандартҳои ISSAI 100 ва ISSAI 400 мутобиқ мебошанд. Агар MOA тасмим гирад, ки стандартҳои милли худро таҳия кунад, ин стандартҳо бояд сатҳи тафсилотеро, ки барои иҷроӣ вазифаҳои дахлдори аудити MOA зарур мебошанд, дарбар гиранд ва ба ISSAI 100 ва ISSAI 400 дар тамоми ҷанбаҳои қобили қабул ва дахлдор мутобиқат намоянд.
- 14) MOA бояд эълон кунад, ки мақомот ҳангоми гузаронидани аудит аз кадом стандарт истифода мекунад ва ин изҳорот бояд ба қорбар (ҳо) -и ҳулосаҳои MOA дастрас бошад. MOA бояд ба стандарте муроҷиат кунад, ки аз ҳулосаи аудитори худ истинод намудааст. Аммо, метавон аз шакли нисбатан умумии табодули иттилоот бо фарогирии доираи муайяни вазифаҳо истифода намуд. Ин ба он маъно аст, ки MOA метавонад дар ҳулосаҳои худ далели истифодаи стандартҳои байналмилалиро бидуни зикри ҳар як стандарти барои ҳар як ҳулоса баёншуда нишон диҳад. Ин барои он лозим аст, ки ҳулосаҳо барои қорбар фаҳмотар бошанд.
- 15) Дар интиҳоби 2, аудитор ва MOA бояд ҳар як талаботи ISSAI 4000 –ро иҷро намоянд, ба истиснои ҳолатҳое, ки талабот ба мавзӯи аудит иртибот надорад. Агар на ҳамаи талаботи дахлдор иҷро шуда бошанд, истинод қардан ба ISSAI 4000 бе ифшои ин далел ва тавзеҳи минбаъдаи оқибатҳои онҳо ғайриимкон аст.
- 16) Агар MOA тасмим гирад, ки бевосита ба ISSAI 4000 муроҷиат кунад, истиноди мазкур бояд мутобиқи принсипҳои дар ISSAI 100 / 10-12 ва ISSAI 400/9 тавсифшуда ифода ёбад. Аудити мутобиқат метавонад ҳамчун як супориши алоҳидаи аудитӣ

мутобиқ бо ISSAI 4000 гузаронида ё дар якҷоягӣ бо аудити молиявӣ ё самаранокӣ иҷро шавад.

- 17) Дар ҳолати гузаронидани аудити якҷоя, аудитор бояд бидонад, ки ба кадом стандарт истинод намояд. Агар аудити мутобиқат бо аудити молиявӣ якҷоя шуда бошад, дар он сурат фикру мулоҳизаҳо оид ба масъалаи мутобиқат бояд аз нуқтаи назари масъалаҳои молиявӣ ҷудо карда шаванд. Ба қонуни (қонунҳои) татбиқшаванда ва санад (ҳо)-и меъёрӣ бояд ҳама қонунҳо ва санадҳои меъёрие дохил шаванд, ки метавонанд ба натиҷаи амалиёти молиявӣ (ё ҳаҷми онҳо), ки дар ҳисоботи молиявӣ (ё бояд) ба инobat гирифта мешаванд, таъсир расонанд.
- 18) Талабот ва тавзеҳоти ISSAI 4000 нисбати аудити мутобиқат, ҳам дар ҳолати супориши алоҳидаи аудитӣ ва ҳам агар супориш ҷузъи аудити молиявӣ ё аудити самаранокӣ бошад, ба кор бурда мешавад.
- 19) Мувофиқи салоҳияти худ, МОА метавонанд вазифаҳоеро иҷро кунанд, ки ҳамчун вазифа ҳисобида нашуда мавриди эътимод мебошанд. Ин вазифаҳо дар МОА баррасӣ намешаванд ва ин ба он маъно аст, ки МОА бояд дар он ҳолат ба дигар стандартҳо ё талаботҳои вобаста ба корҳои иҷрошуда истинод кунанд.

- 20) Аудити бахши давлатӣ иштироки се тарафи мухталифро дар назар дорад: тарафи масъул, аудитор ва корбари пешбинишуда (ва).
- а) Тарафи масъул шохаи иҷроияи ҳокимияти давлатии марказӣ ё маҳаллӣ ва / ё мақомоти он, шахсони мансабдор ва муассисаҳо мебошад, ки барои идоракунии буҷети давлатӣ ва / ё иҷрои вазифаҳои маъмурӣ дар доираи қонун масъул мебошанд. Дар аудити мутобиқат, шахси масъул барои мавзӯи аудит ё маълумоти марбут ба он масъул аст.³
  - б) Ҳадафи аудитор дарёфти далелҳои кофӣ ва қобили қабул барои ба даст овардани хулоса оид ба таъмини дараҷаи эътимоднокии корбари (он) пешбинишуда ғайр аз ҷониби масъул, дар арзёбии мавзӯи аудит аз рӯи меъёрҳои дахлдор мебошад.⁴
  - с) Корбари (он) пешбинишуда шахсоне мебошанд, ки барои онҳо аудитор ҳисоботи аудити мутобиқатро таҳия менамояд. Корбари (он) пешбинишуда метавонад мақомоти қонунгузор ё нозир, шахсони барои идоракунии корпоративӣ масъул, айбдоркунандаи давлатӣ ё доираи номуайяни ашхос бошад. Гарчанде ки хулосаи аудити метавонад ба ҷониби масъул иртибот надошта бошад, аммо натиҷаи аудит метавонад барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти он тараф муфид бошад.⁵

---

³ ISSAI 400/37

⁴ ISSAI 400/35

⁵ ISSAI 400/38

АУДИТИ МУТОБИҚАТ, КИ АЗ ҚОНИБИ МАҚОМОТИ ОЛИИ АУДИТИ ДОРОИ САЛОҲИЯТИ СУДӢ ГУЗАРОНИДА МЕШАВАД

- 21) МОА-и дорои салоҳияти судӣ ҳуқуқ дорад, ки дар мавриди шахсони мансабдоре, ки барои ҳисобҳои ба талабот мутобиқатнадошта масъул мебошанд, қарор барорад ва фаъолияти онҳоро арзёбӣ кунад. Маълумоти МОА салоҳияти таъини таҳримҳоро дорад. Ҳамин тариқ, МОА мутобиқати принципҳои асосии қонунгузорию таъмин менамояд. Баъзе МОА салоҳият дорад, ки ба мақомоти адлия оид ба зарурати таъқиботи ҷиноятӣ далелҳо пешниҳод кунанд. Ба ғайр аз талаботи маълумоти ISSAI, барои маълумоти МОА талаботи миллӣ низ метавонанд ба кор бурда шаванд.
- 22) МОА, ки дорои салоҳияти қонунӣ мебошад, инчунин метавонад ба шахсоне, ки масъули идоракунии буҷети давлатӣ ва амвол мебошанд, ҳукм ва таҳрим содир кунад. Ҳамчунин МОА ҳуқуқи арзёбӣ дар он мавриде дорад, ки оё шахс барои зарар расонидан, нодуруст истифода бурдан ё исроф кардани буча ё моликияти давлатӣ масъул аст ё не ва оё шахс бояд дар шакли таҳримҳо ва ҷаримаҳо муҷозот дода шавад ё не.
- 23) МОА, ки дорои салоҳияти қонунӣ мебошад, бояд раванди аудитор тибқи стандартҳои муқарраршуда иҷро намояд. Бо вучуди он, дар марҳилаҳои банақшагири, иҷро ва ҷамъовариҳои далелҳо, саволҳои иловагии мушаххас метавонанд ба вучуд оянд, ки ба мушоҳидаҳои судӣ ва изҳороти ниҳонии номутобиқатӣ оварда мерасонанд. Ин масъалаҳо дар ISSAI 4000 мавриди баррасӣ қарор намегиранд.

- 24) Вазифаи асосии аудити мутобиқат аз он иборат аст, ки ба корбарони пешбинишуда маълумот пешниҳод намояд, дар бораи он ки оё мақомоти давлатии санчидашуда бо қарорҳои парлумонӣ, қонунгузорӣ, санадҳои қонунгузорӣ, сиёсатҳо, қоидаҳои муқарраршуда ва шартҳои мувофиқашуда мутобиқат мекунад ё не. Онҳо салоҳияти дахлдорро аз рӯи мавзӯи аудит / муассиса, ки мавриди санчиш қарор мегирад, ташкил медиҳанд. Аз рӯи ин салоҳиятҳо меъёрҳои аудит ташаккул меёбанд. Хусусиятҳои меъёрҳои аудит дар банди 118 тавсиф карда шудаанд.
- 25) Аудити мутобиқат дарбаргирандаи ҳам ҷанбаи қонуният (риояи меъёрҳои расмӣ, аз қабилӣ қонунҳои дахлдор, санадҳои меъёрӣ ва созишномаҳо) ва ҳам / ё аҳамияти риояи принципҳои умумии танзимкунандаи идоракунии оқилонаи молиявӣ ва рафтори шахсони мансабдор мебошад. Новобаста аз он, ки кадом меъёрҳо интиҳоб карда шуданд, аудитор санчиш мегузаронад ва бо интиҳоби сатҳи эътимоднокӣ тибқи талаботи ISSAI 4000 хулоса мебарорад.
- 26) Меъёрҳои аудит метавонанд тибқи қонунгузориҳои миллӣ ва / ё салоҳияти ташкилоте, ки мавриди аудит қарор мегирад, муайян карда шаванд. Дар чунин ҳолатҳо, МОА на ҳамеша қобилияти таъсир расонидан ба доираи аудитро доранд.
- 27) МОА самаранокии идоракуниро бо роҳи ошкор кардан ва маълумот додан оид ба инҳироф аз меъёрҳо меафзояд, то чораҳои ислоҳӣ андешида шаванд ва шахсони масъул барои амалҳои худ ҷавобгар бошанд. Аудити мутобиқат бо роҳи баҳодихии мутобиқати корҳо, амалиёти молиявӣ ва иттилоот дар тамоми ҷанбаҳои муҳим бо талаботе, ки муассисаи мавриди аудит қароргирифта, амал мекунад, гузаронида мешавад. Фаъолияти ноодилона як амали қасдан гумроҳкунанда мебошад ва унсурест, ки бо шаффофият, ҳисоботдихӣ ва идоракунии одилона муқобилият дорад.

- 28) Аудити мутобиқат одатан ба таври зерин гузаронида мешавад:
- a) Ҳамчун аудити ҷудоғона, ё
  - b) Дар робита бо аудити ҳисоботи молиявӣ ё
  - c) Дар якҷоягӣ бо аудити самаранокӣ.
- 29) ISSAI 4000 тавзеҳоти муфассалро барои гузарондани аудити муштарак пешниҳод намекунад.
- 30) Хулосаи аудитор дорои маълумоти муҳим буда, барои қабули қарорҳо дар бахши давлатӣ ҳамчун асос хидмат карда метавонанд. Аудит ин маълумотро дар асоси далелҳои мувофиқ ва кофӣ пешниҳод мекунад. Барои ҳар як аудит, ниёзмандии қорбари (он) пешбинишуда ҳангоми муайян кардани сатҳи эътимоднокӣ, аз ҷумла сатҳи далелҳои кофӣ ва муносиб ба назар гирифта мешаванд. Аудитор гузаронидани аудитро ба нақша мегирад, то ки сатҳи оқилона ё сатҳи бовариноки маҳдудро таъмин намояд.

ХУСУСИЯТИ ВАЗИФАҶОИ ТАЪМИНКУНАНДАИ БОВАРИНОКӢ

- 31) Ҳар як аудити мутобиқат вазифае мебошад, ки боваринокиро таъмин мекунад. Аудитор сатҳи боваринокиро дар асоси ниёзмандии қорбари (он) пешбинишуда интихоб мекунад. Дар ҳисоботи аудитор бовариноки ба таври оқилона ё маҳдуд ифода мешавад.
- 32) Ҳар як вазифаи таъминкунандаи бовариноки ё вазифаи аудити мутобиқат ё вазифаи мустақими ҳисоботдиҳӣ мебошад. Вазифаи мустақими ҳисоботдиҳӣ ва вазифаи аудити мутобиқат аз ҳамдигар бо он фарқ мекунанд, чӣ қасе мавзӯи аудитро таҳия ва арзёбӣ мекунад. Мавзӯи аудит мумкин аст мутобиқи салоҳият ё аз ҷониби мақомоти олии аудит интихоб карда шавад.
- 33) Новобаста аз хусусиятҳои вазифаи аудит, меъёрҳои аудит метавонанд ҳам қонуният ва ҳам асоснокиро дар бар гиранд.

БОВАРИИ ОҚИЛОНА

- 34) Сатҳи боварии оқилона баланд аст, аммо мутлақ нест. Хулосаи аудиторӣ ба таври мусбат бо нишон додани он, ки оё мавзӯи аудит дар ҳама ҷанбаҳои муҳим ё ҷанбаҳои татбиқшаванда ба талабот мутобиқат мекунад, ифода меёбад, инчунин оё маълумот оид ба мавзӯи аудит мувофиқи меъёрҳои татбиқшаванда ба таври дақиқ ва пурра пешниҳод шудааст ё не.⁶
- 35) Одатан боварии оқилона далелҳои аудитории бештарро талаб мекунад, нисбат ба боваринокии маҳдуд, ки аксар вақт расмиёти васеи аудитӣ, аз қабилӣ баҳодихии хавфҳо, фаҳмидани муҳити атрофе, ки муассиса дар он кор мекунад, арзёбии тарҳи системаи назорати дохилӣ ва ғайраро дар назар дорад.

БОВАРИИ МАҲДУД

- 36) Зимни пешниҳоди боварии маҳдуд дар хулосаи аудиторӣ зикр мегардад, ки ҳеҷ гуна ҷиҳатҳои номутобиқатӣ дар меъёрҳои татбиқшаванда ҳангоми гузаронидани тартибот аз ҷониби аудитор ошкор нашудаанд.
Бо вучуди он, агар аудитор итминон дорад, ки мавзӯи аудит ба меъёрҳо мутобиқат намекунад, ӯ бояд шумораи маҳдуди расмиётро барои муайян кардани он, ки оё мавзӯи аудит ба ин меъёрҳо мутобиқат мекунад, иҷро кунад.
- 37) Тартиботе, ки дар қорҷӯбаи вазифаи аудитории боварии маҳдуд иҷро мешаванд, нисбат ба тартиботе, ки дар боварии оқилона талаб карда шудаанд, маҳдуданд, аммо интизор меравад, ки сатҳи боваринокии дар хулосаи касбии аудитор барои қорбар (ҳо) -и пешбинишуда аҳамият хоҳад дошт. Гузориши маҳдуд маҳдудияти қафолатҳои пешниҳодшударо инъикос мекунад.⁷

---

⁶ISSAI 100/33

⁷ISSAI 100/33

ВАЗИФАИ ҲИСОБОТДИҲИИ МУСТАҚИМ

- 38) Дар мавриди вазифаи аудитории ҳисоботдиҳии мустақим, аудитор барои арзёбии далелҳои мавзуи аудит ва мутобиқатии онҳо ба меъёрҳо ҷавобгӯ мебошад. Аудитор барои омода кардани маълумот дар бораи мавзӯи аудит масъул аст. Аудитор мавзӯи аудит ва меъёрҳоро бо назардошти хавфҳо ва аҳамият интиҳоб мекунад. Аз рӯи арзёбии мутобиқати далелҳои мавзуи аудит ба меъёрҳо, аудитор метавонад хулоса барорад. Натиҷагирӣ дар шакли хулосаҳо, ҷавобҳо ба саволҳои мушаххас, ки дар рафти аудит пешниҳод шудаанд, тавсияҳо ё фикру мулоҳизаҳо баён карда мешаванд.⁸
- 39) Дар мавриди вазифаи аудитории ҳисоботдиҳии мустақим, бо боварии оқилона, дар хулосаи аудиторӣ ақидаи аудитор оид ба мутобиқат ба мавзӯи аудит, дар ҳама ҷанбаҳои муҳими ба меъёрҳо татбиқшаванда ифода меёбанд.
- 40) Дар мавриди маҳдуд будани боварӣ, ҳисобот нишон медиҳад, ки аудитор ягон нуктаеро, ки бо риояи меъёрҳои татбиқшаванда дар ҷараёни тартиботи аудитор мутобиқат намекунад, муайян накардааст. Агар аудитор дар бораи ҳолатҳои имконпазири номутобиқатӣ изҳори нигаронӣ кунад, ин бояд дар хулоса нишон дода шавад.

ВАЗИФАҲО ДАР МАВРИДИ АУДИТИ МУТОБИҚАТ

- 41) Дар мавриди аудити мутобиқат шахси масъул бояд мутобиқати мавзӯи аудиторро бо меъёрҳо арзёбӣ кунад ва оид ба ин мавзӯъ маълумот пешниҳод кунад, ки дар асоси он аудитор далелҳои кофӣ ва қобили эътибори аудиториро ҷамъ оварда аз рӯи онҳо хулоса пешниҳод намояд. Натиҷагирӣ дар шакли хулосаҳое, ки дар давоми аудит ба даст омадаанд, тавсияҳо ё фикру мулоҳизаҳо баён карда мешаванд.⁹
- 42) Дар мавриди вазифаи аудити мутобиқат бо боварии оқилона хулосаи аудитор ақидаи аудиторро дар бораи он, ки маълумот оид ба мавзӯъ ба меъёрҳои татбиқшаванда мувофиқат мекунад / намекунад, баён мекунад.
- 43) Дар мавриди аудити мутобиқат бо боварии маҳдуд дар хулосаи аудитор зикр мегардад, ки оё ягон ҷиҳатҳои номутобиқатӣ дар меъёрҳои татбиқшавандаи мавзуи аудит ҳангоми гузаронидани тартибот аз ҷониби аудитор ошкор шудаанд ё не. Равандҳои иҷрошуда дар муқоиса бо ҳаҷме, ки барои ҳосил кардани боварии оқилона лозиманд, маҳдуд мебошанд.

---

⁸ ISSAI 100/29

⁹ ISSAI 100/29

МУАЙЯН НАМУДАНИ МАВЗЌИ АУДИТ ВА ДОИРАИ ОН

- 44) Баъзе МОА салоҳият ё ўҳдадор дар гузаронидани аудит бо дархости парламент доранд, дар ҳоле ки дигар МОА озодии интиҳоб дар мавриди аудити мутобиқатро доранд. Интиҳоби мавзӯи аудитӣ ба муносибати аудит нисбат ба далелҳо ва захираҳои аудиторӣ таъсир мерасонад.
- 45) Ҳаҷми қор мавзӯи аудит ва маълумоти мушаххасро, ки бояд тафтиш карда шавад, муайян мекунад. Ҳаҷм аз ниёзмандиҳои қорбари (он) пешбинишуда, сатҳи боваринокии интиҳобшуда, хавфҳои арзёбишуда ва низ салоҳият ва захираҳои МОА вобаста аст.

АЙНИЯТ ВА АХЛОҚТалабот

- 46) **Аудитор бояд тартиботи дахлдор дар мавриди айният ва ахлоқро мутобиқ бо стандартҳои ISSAI оид ба айният ва ахлоқи касбӣ риоя кунад.**

Тавзеҳот

- 47) Аудитор бояд рафтори касбӣ ва беғаразона нишон диҳад, ӯ бояд воқеъбин ва дорои салоҳияти зарурии касбӣ ва ҳамчунин бовиҷдон бошад. Ӯ инчунин бояд дар баррасии далелҳо ва махфиятнокии тамоми масъалаҳои аудит мустақил бошад.
- 48) *Аудитор метавонад бо дастурамали иловагӣ дар INTOSAI –P 10 “Эъломияи Мексика дар бораи истиқлолияти мақомоти олии аудитӣ” ошно шаванд ва инчунин бо GUID 9030 - Таҷрибаи барҷаста марбут ба истиқлолияти МОА ва Кодекси ахлоқи ISSAI 130.*

Талабот

- 49) **Аудитор бояд воқеъбин бошад, то натиҷагириҳо ва хулосаҳои аудит ҳолисона ва дар назари шахсони сеюм ҳамон гуна арзёбӣ шаванд.**

Тавзеҳот

- 50) Дар интихоби ҳадафҳо ва муайян намудани меъёрҳо аудитор бояд воқеъбин бошад. Аудитор бояд итминон ҳосил кунад, ки ҳамкориҳои иттилоотӣ бо ҷонибҳои манфиатдор хилофи айнияти МОА намебошад.
- 51) Мавзӯи ва меъёрҳои аудит метавонанд бо қонунгузориҳои давлатӣ ва / ё салоҳияти муассисаи мавриди санҷиш қарордошта муайян карда шаванд. Дар чунин ҳолатҳо, МОА на ҳамеша барои таъсир ба доираи аудит масъул аст, аммо ин маҳдудият ба айнияти аудитор таъсир намерасонад.
- 52) Аудитор бояд аз таъсири ғайриодилонаи ҷонибҳои манфиатдор ҳангоми таҳияи ҳисоботи мувозинатӣ дурӣ ҷӯяд ва айнияти худро тавре нигоҳ дорад, ки кор ва ҳисоботи он аз ҷониби шахсони сеюми иттилоърас ҳолисона ҳисобида шавад.

ХАВФИ АУДИТОРӢ

Талабот

- 53) **Аудитор бояд расмиёти оид ба коҳиши хавфи додани хулосаҳои нодурустро то сатҳи қобили қабул иҷро кунад.**

Тавзеҳот

- 54) Коҳиши хавфҳои аудиторӣ ҷанбаҳои зеринро дар бар мегирад: пешгӯии хавфҳои имконпазир ё маълум дар қори банақшагирифта ва оқибатҳои онҳо, таҳияи тартибот оид ба пешгирии ин хавфҳо ҳангоми аудит, инчунин пешбурди ҳуҷҷатгузорӣ оид ба пешгирии ин хавфҳо. Аудитор бояд кофӣ будани ҳаҷми корҳоро арзёбӣ намояд. Илова бар он, ҳангоми тартиб додани хулоса, аудитор бояд дар асоси сатҳи хавфҳои мавҷуда баҳо диҳад, ки оё далелҳои аудитори мавҷудбуда, дар баҳогузори мавзӯи мутобиқати аудитӣ ҳангоми тартиби хулосаҳо кофӣ ва қобили қабул мебошанд ё не.
- 55) Хавфҳои аудитори вазифаҳои аудити мутобиқатӣ аз се ҷузъ иборат аст:
- Хавфи ҷудоинопазирӣ (ХҶ) мавзӯи аудитӣ
  - Хавфи системаи назорат (ХСН); хавфе, ки системаи назорати дохилии марбут ба хавфҳои ҷудоинопазир номувофиқ ё ба таври лозима кор намекунад.
  - Хавфи ошкор накардан (ХО); хавфе, ки ҷорабиниҳои аз ҷониби аудитор амалӣ

намуда ба дарёфти хулосаҳо/ақидаҳои нодуруст оварда мерасонанд.

Ҳангоми баҳодихии хавфҳои аудиторӣ ҳар се ҷузъи хавфҳои аудит (ХЧ, ХСН ва ХО) якҷоя баррасӣ карда мешаванд.

- 56) Ҳангоми вазифаи ҳисоботи мустақим, аудитор дар бораи мавзӯи аудит маълумот медиҳад. Аудитор ҳангоми таҳияи хулоса оид ба мавзӯи аудит метавонад аз модели хавфи аудиторӣ истифода барад.
- 57) Бо ошкор кардан ва баҳодихии хавфҳо ва хатарҳои системаи назорати муассиса, аудитор метавонад хусусият ва андозаи расмиёти ҷамъоварии далелҳоро, ки барои санҷиши мутобиқат ба меъёрҳо заруранд, муайян кунад. Ҳар чӣ қадар ки сатҳи хавф баландтар бошад, ҳамон қадар ҳаҷми калони корҳои аудиторӣ барои коҳиши хавфи ошкор накардан дар расидан ба сатҳи қобили қабули хавфҳои аудиторӣ лозим мешаванд.
- 58) Агар суҳан аз МОА дорои салоҳияти судӣ равад, дар он сурат хавфи аудиторӣ метавонад дарбаргирандаи:
- a) Муайян намудани шахсони масъул барои амалҳое, ки ба номутобикатӣ оварда мерасонанд.
  - b) Муайян кардани мӯҳлате, ки дар он корманди масъул барои амал ва дар назар гирифтани мӯҳлати муқарраршуда ҷиҳати пешгирӣ аз вайрон кардани иҷрои амал масъул мебошад.
  - c) Муайян кардани он мавриде ки оё ин амалҳо ба зиён ва масорифи маблағҳои давлатӣ оварда расонидаанд, ё не.

ХАВФЕ, КИ БО ФАЪОЛИЯТИ НООДИЛОНА АЛОҚАМАНД МЕБОШАД

Талабот

- 58) Аудитор бояд хавфҳои вобаста ба фаъолияти беинсофона ҳангоми аудитро ба назар гирад ва натиҷаҳои арзёбиरो ҳуҷҷатгузори кунад.

Тавзеҳот

- 59) Аудитор бояд хавфҳои вобаста ба фаъолияти ноодилонро муайян ва арзёбӣ кунад ва далелҳои кофӣ ва татбиқшавандаи аудиториро аз рӯи хавфҳои арзёбишаванда бо роҳи таҳия ва истифодаи усулҳои пешгириҳои муносиб ба даст орад.
- 60) Бо тавачҷуҳ ба маҳдудияти зотии аудит, хавфи ногузир вучуд дорад, ки амалҳои ғайриқонунӣ, аз ҷумла фаъолиятҳои беинсофона метавонанд вучуд дошта бошанд ва аз ҷониби аудитор ошкор карда нашаванд. Хавфи ошкор нашудани фаъолиятҳои ғайриқонунӣ, ки дар натиҷаи амалҳои беинсофона ба вучуд омадаанд, назар ба хавфи амалҳои мушобех, ки дар натиҷаи иштибоҳ рух додаанд, зиёдтар аст. Сабаби ин дар он аст, ки амалҳои нодилона метавонанд бо истифода аз нақшаҳои пинҳонии муташаккил, қасдан вайрон кардани ҳуҷҷатгузориҳои муомилот ё таҳрифи ғаразноки маълумоте, ки ба аудитор пешниҳод шудаанд, сурат гиранд. Мушкилии хос дар муайян кардани қўшиши пинҳон кардани чунин нақшаҳо ҳолатҳои метавонанд бошанд, ки чунин амалҳо бо созиши дуҷониба сурат гирифта бошанд.
- 61) Аудитор барои ҳифзи шаккокияти касбӣ дар чараёни гузаронидани аудит масъул аст ва эътироф мекунад, ки тартиботи аудит, ки дар ошкор кардани иштибоҳҳо муассиранд, ҳангоми ошкор кардани амалҳои ноодилона самаранок буда наметавонанд. Аудитор дар ҳолати гумонбар шудан аз фаъолияти беинсофона бояд чораҳои пешгирии онро мутобиқи салоҳияти МОА ва ҳолатҳои мушаххас андешад.
- 62) Масъулияти асосӣ барои пешгирӣ ва ошкор кардани амали беинсофона бар души роҳбарияти субъекти корхона бо таҳия, татбиқ ва нигоҳдории системаи муносиби назорати дохилӣ мебошад. Агарчӣ аудит метавонад ба сифати як огоҳӣ аз амали беинсофона баромад кунад, он одатан барои ошкор кардани амалҳои беинсофона тарҳрезӣ нашудааст.

ИНТИХОБИ МАВЗЕЪҲОЕ, КИ БАРОИ КОРБАРИ (ОНИ) ПЕШБИНИШУДА МУҲИМ МЕБОШАНД

Талабот

63) Дар ҳолате, ки агар МОА оид ба аудити мутобиқат озодии интихобро дошта бошад, мақом бояд мавзеъҳои барои корбари пешбинишуда муҳимро нишон диҳад.

Тавзеҳот

- 64) Баъзе МОА салоҳияти талаби гузаронидани аудити мутобиқатро доранд (ниг. б. 25). Талаботи мазкур ба чунин МОА марбут намебошанд.
- 65) Ҳангоми баҳодиҳии мавзеъҳои аудити мутобиқат, ки барои корбарони пешбинишуда муҳим аст, МОА тасмим мегирад, ки оё аудит аз рӯи вазифаи аудити мутобиқат гузаронида мешавад ё ин ки аз рӯи вазифаи ҳисоботи мустақим.
- 66) Дар ҳолате, ки агар МОА оид ба аудити мутобиқат озодии интихобро дошта бошад, бояд тартиботи заруриро барои муайян кардани мавзеъҳои муҳим ва / ё мавзеъҳое, ки дар онҳо хавфи номутобикатӣ вучуд дорад, риоя кунад. Ҳангоми иҷрои ин гуна тартибот аудитор бояд ба назар гирад:
- a) Манфиатҳо ва интизориҳои давлатӣ, ё манфиатҳои мақомоти қонунгузорӣ.
  - b) Таъсир бар шаҳрвандон
  - c) Лоихаҳои дорой ҳаҷми назарраси маблағгузориҳои давлатӣ.
  - d) Бенефитсиарҳои маблағгузориҳои давлатӣ.
  - e) Аҳамияти муқаррароти муайяни қонунгузорӣ.
  - f) Принсипҳои самаранокии идоракунӣ.
  - g). Нақши мақомоти гуногуни сохтори давлатӣ.
  - h) Ҳуқуқҳои шаҳрвандон ва мақомоти сохтори давлатӣ.
  - i) Имкони нақзи қонунҳои амалкунанда ва дигар санадҳои ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти муассисаи давлатӣ ё имкони вучуди қарзи давлатӣ, қаср ё қарзи берунӣ.

Ҷ) Номутобиқатӣ дар системаи назорати дохилӣ ё мавҷуд набудани системаи назорати дохилии муносиб.

к) Хулосаҳо, аз санчишҳои гузашта.

л) Хавфи ошкор кардани номутобиқатӣ аз ҷониби шахсони сеюм.

- 67) Ҳангоми иҷрои ин тартибот, аудитор метавонад ошно шудан бо пешниҳод оид ба буҷа, нашрияҳо, ҳисобот оид ба арзёбӣ ва ғайраҳоро зарурӣ шуморад. Иштирок дар конференсҳо ва форумҳои муҳоҳисавӣ инчунин ба аудитор метавонанд барои фароҳам овардани замина дар интиҳоби пурсишҳои МОА ва коҳиши хавфи аудити мавзӯҳои хавфи кам маълумоти муҳим диҳанд.
- 68) Аудитор инчунин метавонад намунаҳои номутобиқатиро, ки дар дигар намудҳои аудитҳо ошкор шудаанд, нишон диҳад. Шояд муҳим аст дар мавриди ба даст овардани натиҷаи кор оид ба арзёбии хавфҳо дар МОА барои соли оянда иттилоъ дод.
- 69) Пас аз интиҳоби самтҳои нисбатан муҳими аудит аудитор бояд сатҳи аҳамиятро муайян намояд. (ниг. б. 125).

МУЛОҲИЗОТИ КАСБӢ ВА ШАККОӢ

Талабот

- 70) Дар чараёни аудит аудитор бояд мулоҳизаронии касбиро нишон диҳад.**

Тавзеҳот

- 71) Татбиқи мулоҳизаронии касбӣ дар тамоми чараёни аудит аҳамияти ҳалқунанда дорад. Барои нишон додани мулоҳизаронии касбӣ, аудитор аз тайёрии вижа мегузарад, донишу малакаро дар доираи меъёрҳои аудиториву ахлоқӣ ба кор мебарад, то дар ҳама марҳилаҳои раванди аудит қарорҳои санҷидаро қабул карда тавонад.
- 72) Дар интиҳоби сатҳи эътимоднокӣ аудитор бояд мулоҳизаронии касбиро ба кор барад. Мулоҳизаронии касбӣ бояд ҳангоми арзёбии хавфҳо ва моҳият, муайян кардани мавзӯи аудит, ҳаҷми кор ва меъёрҳои дахлдори аудит зоҳир шавад. Мулоҳизаронии касбӣ ҳамчунин дар арзёбии тартиботе, ки барои ҷамъоварии далелҳои аудитории кофӣ ва татбиқшаванда зарур мебошанд, бояд ба кор бурда шавад. Нишон додани мулоҳизаронии касбӣ ҳангоми баррасии далелҳои аудиторӣ ва таҳияи хулосаҳо оид ба натиҷагирӣ бисёр муҳим аст.

Талабот

73) Агар гурӯҳи аудиторӣ дар ҳалли масъалаҳои мураккаб ё баҳснок таҷриба надошта бошад, бояд ба тавсияҳои мутахассисон ручӯъ кунад.

Тавзеҳот

- 74) Ҳаллу фасли масъалаҳои мураккаб метавонад таҷриба ва коршиносиро талаб кунад, ки гурӯҳи аудит надоранд. Ин масъалаҳо метавонанд бо салоҳият дар соҳаҳои мушаххаси соҳибкорӣ, салоҳияти ҳуқуқӣ ё методологӣ алоқаманд бошанд.
- 75) Инчунин ҳаллу фасли масъалаҳои баҳснок дар ҳаёти гурӯҳи аудит ва ҳаллу фасли онҳо бо дигар шахсони ба раванди аудит ҷалбшуда муҳим аст.

Талабот

76) Аудитор бояд шаккокияти касбӣ нишон диҳад ва воқеияту шаффофиятро ҳифз кунад.

Тавзеҳот

- 77) Шаккокияти касбӣ ин равишест, ки воқеият ва шаффофиятро дарбар мегирад, бо тавачҷӯҳ ба шароите, ки номутобиқатӣ метавонад дар асари иштибоҳот ва амалҳои беинсофона ба вучуд ояд. Шаккокияти касбӣ дар баҳодиҳии далелҳои аудиторӣ, ки бо дигар далелҳои аудитории бадастомада муҳолифанд ва дар баҳодиҳии маълумоте, ки боэътимодии далелҳои аудиториёро ба шубҳа мебаранд, ба монанди ҳуҷҷатҳо ва посухҳо ба дархостҳо, муҳим аст.
- 78) Шаккокияти касбӣ барои он лозим аст, ки аудитор аз дидгоҳи шахсӣ ба мавзӯи аудит худдорӣ кунад ва инчунин дар тартиб додани хулоса аз рӯи мушоҳидаҳо аз зиёдаравиҳо дурӣ ҷӯяд. Илова бар ин, аудитор бояд ба таври оқилона дар арзёбии интиқодии ҳамаи далелҳои бадастомада амал кунад.

НАЗОРАТИ СИФАТ

Талабот

- 79) **МОА барои сифати умумии аудит ҷавобгӯ мебошанд. Онҳо бояд кафолат диҳанд, ки аудит тибқи стандартҳои касбии амалкунанда, қонунҳо ва санадҳои меъёрӣ гузаронида мешавад ва мутобиқати ҳисоботро аз рӯи ҳолатҳо таъмин намояд.**

Тавзеҳот

- 80) Дар доираи тартиботи назорати сифат, МОА метавонад системаи назорати сифатро барои таъмини сифати умумии аудит дошта бошад.
- 81) Ба тартиботи назорати сифат метавонад назорат, бознигарӣ, машварат ва омӯзишҳои марбута дохил шаванд ва дар марҳилаҳои банақшагири, иҷро ва ҳисоботдиҳӣ амалӣ гарданд.
- 82) Сифати умумии МОА аз системае вобаста аст, ки нақшҳо ва масъулиятҳоро ба таври дақиқ муайян мекунад.
- 83) МОА бояд риояи тартиботи муносиб ва баррасии онҳоро дар чараёни аудит таъмин намояд. Воситаҳои назорати сифат дар файли натиҷагирии аудит ҳуҷҷатгузори карда мешавад.

Талабот

- 84) МОА бояд салоҳиятнокии тамоми гурӯҳи аудиториро барои гузаронидани аудит таъмин намоанд.**

Тавзеҳот

- 85) Назорати сифат дарбаргирандаи баррасии масъала дар бораи он ки оё гурӯҳи аудиторӣ аз салоҳияти кофӣ ва муносиб барои гузаронидани аудит бархурдор аст ё не ва оё қодир аст меъёрҳоро бидуни ғараз интиҳоб кунад, ба иттилооти дақиқ дастрасӣ дорад, маълумоти дастрасро баррасӣ кардааст ва вақти кофӣ барои анҷоми аудити таъиншуда доштааст?

86) Гурӯҳи аудиторӣ тавре интихоб карда мешавад, ки даста салоҳият, дониш ва таҷрибаи кофӣ барои гузаронидани аудитҳоро мутобиқи стандартҳои касбӣ дошта бошад.

Вобаста ба мавзӯи аудит, он метавонад инҳоро дар бар гирад:

- a) Малакаҳои корҳои аудиторӣ ва малакаҳои ҷамъоварӣ / таҳлили маълумот.
- b) Салоҳияти ҳуқуқӣ.
- c) Огоҳӣ ва таҷриба бо ин навъи аудит.
- d) Донистани меъёрҳо ва салоҳиятҳои татбиқшаванда.
- e) Фаҳмиши қори муассисае, ки мавриди санҷиш қарор мегирад, инчунин таҷрибаи зарурӣ дар қор ва фаъолияти муассисаи мавриди санҷиш қарордошта.
- f) Таҷриба ва қобилияти татбиқи мулоҳизаронии касбӣ.
- g) Малакаи омода кардани ҳулосаи аудитории ба шароит мутобиқатдошта

87) МОА дар ҳолати зарурӣ, бояд дар марҳилаҳои гуногуни аудит захираҳои инсонии дорои малакаи кофиро ҷалб намояд. Дар сурате, ки гурӯҳ ё МОА техника, малака ё методологияи мушаххас надошта бошад, иҷозат дода мешавад, ки мутахассисони беруна барои пешниҳоди маълумот ва мубодилаи таҷриба ё иҷрои қори муайян ҷалб карда шаванд. Дар сурати зарурати ҷалби қоршиносони берунӣ МОА бояд арзёбӣ кунад, ки оё қоршинос ба таври кофӣ мустақил аст ва оё салоҳият, шаффофият ва малакаҳои лозимаро дорад? МОА инчунин кифояти қори худро барои мақсадҳои аудит муайян менамояд. Ҳатто агар қоршиносони берунӣ аз номи МОА қори аудиторию анҷом диҳанд, МОА бо вучуди он барои ҳулосаи аудиторӣ масъул мебошад..

ҲУҚҚАТГУЗОРӢ

Талабот

89) **Аудитор бояд ҳуҷҷатҳои аудитиро ба таври қомил таҳия намояд, ки ба қадри кофӣ фаҳмиши дақиқи қори анҷомдодашуда, далелҳо ва ҳулосаҳои бадастомадаи аудиторию ифода кунанд. Аудитор вазифадор аст, ки ҳуҷҷатҳои аудиторию сари вақт таҳия кунад, онро дар қараёни аудит таҷдид намояд ва далелҳои аудиторию аз рӯи мушоҳидаҳо қабл аз нашри ҳулосаи аудиторӣ ба он дохил намояд.**

Тавзеҳот

90) Мақсади ҳуҷҷатгузорӣ таъмин намудани шаффофияти кори анҷомдодашуда ва инчунин имкон додан ба аудиторӣ ботаҷрибае, ки дар аудити мазкур малака надорад, ҷанбаҳои калидии дар ҷараёни аудит ба вуҷуд омада, хулоса / хулосаҳои бадастомада, инчунин доварӣҳои калидии ҳангоми тайёр кардани фикру мулоҳизаҳо / афкор (ҳо) ба вуҷудомадаро бифаҳмад. Ҳуҷҷатгузорӣ инҳоро дар бар мегирад:

- a) Шарҳи мавзӯи аудит.
- b) Арзёбии хавф, стратегия ва нақшаи аудит, ҳуҷҷатҳои дахлдор.
- c) Усулҳои истифода бурда, ҳаҷми қор ва мӯҳлатҳои гузаронидани аудит.
- d) Хусусият, мӯҳлати иҷро ва ҳаҷми тартиботи амалишудаи аудит.
- e) Натиҷаҳои тартиботи гузаронидашудаи аудит ва далелҳои ба даст овардашудаи аудиторӣ.
- f) Арзёбии далелҳои аудиторӣ, ки хулосаҳо ва тавсияҳоро ташкил медиҳанд.
- g) Доварӣҳое, ки дар ҷараёни аудит бароварда шудаанд, аз ҷумла машваратҳо бо мутахассисон, инчунин асоснокии онҳо.
- h) Мубодилаи иттилоот ва дарёфти фикру мулоҳизаҳо аз муассисаи санҷишшаванда.
- i) Тартиботи назорат ва дигар ҷорабиниҳо оид ба назорати сифат.

91) Ҳуҷҷатҳо бояд комил бошанд ва нишон диҳанд, ки ҷӣ тавр аудитор ҳадафи аудит, мавзӯи аудит, критерияҳо, ҳаҷм¹⁰ ва аз ҷумла, сабабҳои интиҳоби усули таҳлилро муайян кардааст. Бо ин мақсад, ҳуҷҷатгузорӣ бояд тавре ташкил карда шавад, ки миёни мушоҳидаҳо ва далелҳои аудитӣ, ки онҳоро ба ҳам пайванд медиҳад, алоқаи возеҳ таъмин гардад.

---

¹⁰ Ҳаҷм бояд ба тавре маҳдуд карда шавад, ки аудитор имконияти гузаронидани аудитро дар шакли муносиб дошта бошад.

- 92) Хуччатҳое, ки танҳо ба марҳилаи банақшагирии аудит марбут аст ва дар назди аудитор нигоҳ дошта мешаванд, бояд инҳоро дар бар гиранд:
- j) Иттилооти зарурӣ барои фаҳмиши фаъолияти ташкилоти санчишшаванда, инчунин муҳите, ки дар он муассиса фаъолият мекунад ва зарурият барои арзёбии хавфҳо.
  - k) Арзёбии моҳияти мавзӯи аудит.
  - l) Муайян кардани манбаъҳои эҳтимолии далелҳо.
- 93) Аудитор барои ҳифзи махфият ва беҳатар нигоҳ доштани асноди аудиторӣ дар давоми мӯҳлате, ки қонунгузорӣ, муқаррарот оид ба нигоҳдории ҳуччатҳои маъмурӣ ва касбӣ талаб мекунад, инчунин барои он ки имконияти гузаронидани аудити минбаъдаро таъмин намояд, бояд тартиботи муносибро истифода барад.
- 94) Ҳуччатгузорӣ кардани қарорҳои асосӣ барои мустақилият ва беғаразии аудитор дар таҳлили онҳо муҳим аст. Агар ягон масъалаҳои ҳассос пайдо шаванд, ҳангоми интихоби амал ё қабули қарор далелҳои дахлдори аз ҷониби аудитор баррасишаванда заруранд. Бо ин роҳ, амалҳо ва қарорҳо равшан ва шаффоф мебошанд.
- 95) Агар суҳан дар бораи МОА бо ваколати судӣ меравад, ҳуччатгузорӣ барои нишон додани масъулияти шахсӣ, ки шумули стандарти касбӣ намебошанд, заруранд.

МУБОДИЛАИ ИТТИЛООТ

Талабот

- 96) Аудитор бояд табодули муассиси иттилоотро ташкилоти санчишшаванда ва шахсони мансабдори салоҳиятдор дар тамоми раванди аудит таъмин намояд.**

Тавзеҳот

- 97) Маълумоте, ки ба шакли хаттӣ ба шахси санчишшаванда дода мешавад, метавонад инҳоро дар бар гирад: мавзӯи аудит, меъёрҳои аудит, сатҳи боваринокӣ, давраи гузаронидани аудит, ӯҳдадориҳо дар назди давлат, ташкилотҳо ва / ё барномаҳои, ки ба аудит ворид карда шудаанд, яъне тасдиқи шартҳои иҷрои вазифаҳои аудитӣ. Додугирифтӣ иттилоот дар бораи ин масъалаҳо барои ба даст овардани фаҳмиши мутақобилаи раванди аудит ва кори объектҳои санчишшаванда кӯмак мерасонад.
- 98) Шакли мубодилаи иттилоот бо намоёндагони соҳиби шахси санчишшаванда ҳангоми гузаронидани аудит бояд ба шартҳои мавҷуда мувофиқ бошад. Аудитор бояд мӯҳлати ирсали иттилоот ва инчунин тарзи додани он ба таври хаттӣ, шифоҳӣ ё ҳар дуи онро муайян кунад.

Талабот

- 99) Риоя накардани тартибот бояд ба сатҳи дахлдори роҳбарият ва (агар муассир бошад) шахси масъули идорақунанда расонида шаванд. Дигар масъалаҳои муҳими аудит, ки дар натиҷаи аудит ба вучуд омаданд ва бевосита бо корхона алоқаманданд, бояд иттилоъ дода шаванд.**

Тавзеҳот

- 100) Ҳамчунин мубодилаи иттилоот бо роҳбарият дар чараёни аудит аз рӯи мушоҳидаҳои, ки хусусияти на он қадар муҳим доранд ё ба ҳулосаҳои аудитор дохил карда нашудаанд, иҷозат дода мешавад. Пешниҳод намудани иттилоот дар бораи чунин мушоҳидаҳо метавонад ба аудитор кӯмак расонад, ки номутобиқатиҳо баргараф намуда дар оянда онҳоро пешгирӣ кунад.

**МУАЙЯН НАМУДАНИ КОРБАРОНИ ПЕШБИНИШУДА
ВА ТАРАФҲОИ МАСЪУЛ**Талабот

- 101) **Аудитор бояд корбарони пешбинишуда ва шахсони ҷониби масъули аудитро ба таври возеҳ муайян кунад ва нақши онҳоро дар аудит ба таври муносиб ба назар гирад.**
- 102) Истифодабарандагони (корбарони) пешбинишуда шахсоне мебошанд, ки барои онҳо аудитор ҳисоботи аудити мутобиқатро таҳия менамояд. Истифодабарандаи (корбари) пешбинишуда метавонад мақоми қонунгузор ё роҳбар, намояндаи соҳиби шахси санчишшаванда, прокурорҳои давлатӣ, вазорати ахбори омма ё шумораи номуайяни ашхос бошанд. Тарафи масъул барои иттилооти асосӣ ва мавзӯи аудит масъул аст.
- 103) Ҳангоми банақшагирии аудит, аудитор бояд сатҳи аҳамиятро дар асоси ниёзҳои корбари (ҳо) пешбинишуда интихоб кунад.
- 104) Муайян намудани ҷониби масъул дар муқаррар намудани меъёрҳои аудит нақши муҳим дорад. Тарафи масъул бояд риояи меъёрҳоро, ки аз талаботи қонунҳо, асноди меъёрӣ, қонунҳои буҷетӣ ва низомномаҳои молиявӣ бармеоянд, таъмин намояд. Аудитор меъёрҳои дахлдори аудитро дар асоси иттилооти асосӣ интихоб мекунад. Аудитор инчунин бояд гоҳо дар тӯли аудит бо ҷониби масъули тамос гирад.

- 105) Ҳангоми муайян кардани сатҳи талаботи лозима ва навъи мубодилаи иттилоот оид ба масъалаи эътимоднокӣ, аудитор бояд корбарони пешбинишуда ва ниёзҳои онҳоро муайян кунад.
- 106) Барои баъзе иттилооти калидӣ зарур аст беш аз як тарафи масъулро зикр намуд. Инҳо метавонанд ҳолатҳои бошанд, масалан, агар ки бештар аз як муассиса дар чараёни иҷрои буча иштирок мекунад. Дар ин ҳолат, шумораи корбарони пешбинишуда метавонад зиёд шавад.

МУАЙЯН НАМУДАНИ МАВЗӢ ВА МЕЪЁРҲОИ ДАХЛДОРИ АУДИТ

Талабот

- 107) Дар ҳолате, ки МОА озодии интихобро нисбати риояи аудити мутобикат дошта бошад, аудитор бояд маълумоти асосиро муайян кунад, ки аз рӯи меъёрҳо арзёбӣ ё андозагирӣ шаванд.**
- 108) Ба самтҳои муайяншудаи аудит (ниг. Б. 67) рӯи назар, аудитор нуктаҳои асосии аудитро муайян мекунад.
- 109) Нуктаҳои асосӣ бояд муайян шаванд ва онҳоро бо меъёрҳои мувофиқи аудит арзёбӣ кардан лозим аст. Онҳо бояд ба аудитор имкон диҳанд, ки ҳулосаҳоро аз рӯи сатҳи боваринокӣ эътимодро таҳия кунад. Аз ин рӯ, зарурат барои ҷамъовариҳои далелҳои кофӣ ва қобили қабули аудиторӣ барои ташаккули фикру ақида ва ҳулосаи аудитор ба вучуд меояд.

Талабот

- 110) Дар ҳолате, ки МОА дар интихоби мутобикати аудит озод мебошад, аудитор бояд пеш аз оғози аудит меъёрҳои қобили қабули аудитро муайян кунад. Ин барои бунёди натиҷагирӣ /ҳулоса оид ба мавзӯи аудит зарур аст.**

Тавзеҳот

- 111) Мавзӯи аудит ва меъёрҳои аудит байни худ мафҳумҳои зич доранд. Ҳамин тариқ, муайян кардани меъёрҳои татбиқшавандаи аудит раванди даврӣ мебошад.

- 112) Ҳангоми муайян кардани мавзӯи аудит, аудитор бояд дар мавҷуд будани меъёрҳои татбиқшавандаи аудит итминон ҳосил намояд.
- 113) Мавзӯи аудит ва меъёрҳои аудит метавонанд бо салоҳияти МОА ё қонунгузори давлатӣ муайян карда шаванд.¹¹ Дар мавриди вазифаи аудити мутобикатӣ, меъёрҳои аудит ба таври ғайримустақим ҳангоми мубодилаи иттилоот дар бораи мавзӯи аудит муқаррар карда мешаванд. Дар ин ҳолатҳо аудитор бояд меъёрҳои муносибро барои таҳияи ҳулоса оид ба меъёрҳои, ки бевосита аз рӯи иттилоот дар бораи мавзӯи аудит муқаррар ва аз ҷониби шахси масъул гирифта шудааст, муайян кунад.
- 114) Меъёрҳои ҳуқуқӣ дар асоси:
- а) Қоидаҳои муқаррарот
  - б) Шартномаҳо ва созишномаҳои байналмилалӣ
  - с) Кодекси рафтор
- 115) Аудити мутобикатро метавон дар асоси қонуният ва ақлоният гузаронид (бо назардошти принципҳои асосие, ки идоракунии оқилонаи молиявӣ ва қори шахсони мансабдор амалӣ карда мешавад). Дар ҳоле, ки қонуният бештар ба масоили риояшаванда нигаронида шудааст, эътимоднокӣ дар заминаи бахши давлатӣ ба интизориҳои мушаххас дар бораи идоракунии молиявӣ ва рафтори шахсони мансабдори давлатӣ дахл дорад. Вобаста аз салоҳияти МОА, аудит инчунин метавонад санҷиши мутобикат ба принципҳо ва амалияи пешқадами рафтори

---

¹¹ В конечном счете, сюда также относятся нормативно-правовые акты, правила, регламенты, приказы, правительственные директивы или директивы министерств, руководства и согласованные условия соглашений. Меъёрҳои дахлдори аудит аз қонунгузори аввалия, ки аз ҷониби мақомоти қонунгузор, ба монанди парламент, муқаррар карда шудаанд, шакл мегиранд. Санадҳои меъёрии ҳуқуқии тобеъ он санадҳои мебошанд, ки аз ҷониби мақомоти дорой салоҳияти муқаррар намудани чунин санадҳо мутобикати қонунгузори аввалия таҳия мешаванд. Меъёрҳои аудит инчунин дар асоси Конститутсия, созишномаҳои байналмилалӣ, аз ҷумла созишномаҳо дар бораи таъсиси ташкилотҳои байналмилалӣ бо ӯҳдадорҳои молиявӣ, меъёрҳои ҳуқуқие, ки аз ҷониби мақомоти дахлдори ташкилотҳои байналмилалӣ қабул шудаанд, ташаккул ёфтаанд, ки ба ҳар як давлати узв таъсири мустақим доранд, қонунҳо ва дастурҳои мақомоти дахлдори ҳар як давлат - иштирокчи мутобикати Конститутсияи худ, инчунин қонунгузори конститусионӣ оид ба масъалаҳои бучет, қонунҳо дар бораи бучети солана, қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрӣ, ки ба роҳбарияти сохторҳои давлатӣ, шахсони мансабдор ҳангоми бархӯрди манфиатҳо дар хариди давлатӣ, қонунгузори марбут ба бучети давлатӣ ва ҳифзи моликияти давлатӣ, инчунин қонунҳои вобаста ба ошкор кардани ҳолатҳои амалҳои беинсофона, коррупсия ва қонунҳои марбут ба принципҳои дахлдори баҳисобгирӣ. Ба инҷо инчунин қарорҳои судҳои байналмилалӣ ё давлатӣ мутобикати Конститутсия ва шартномаҳои байналмилалӣ, ки ин судҳоро ваколатдор мекунанд, дохил шуда метавонанд. Дар ниҳоят, ба он инчунин санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, қоидаҳо, низомномаҳо, фармонҳо, дастурҳои давлатӣ ё вазорат, роҳнамо ва шартҳои мувофиқашудаи созишномаҳо дохил мешаванд.

мансабдоронро дар бар гирад.¹²

Меъёрҳои муносиб барои аудити мутобиқати асоснок, ё принципҳои маъмулан қабулшуда, ё таҷрибаҳои беҳтарини миллӣ ё ҷаҳонӣ шуда метавонанд. Дар баъзе ҳолатҳо, онҳо метавонанд ғайрирамзӣ ё ғайримустақим бошанд ё ба принципҳои бунёдии қонунгузорӣ асос ёбанд.¹³ Ин шарт ба муассисаҳои олии аудиторӣ имкон медиҳад, ки меъёрҳои дахлдори аудиториро дар мамлакати худ мутобиқи талаботи асоснок ба таври кофӣ татбиқ намоянд.

116) Меъёрҳои муносиби асоснок метавонанд аз инҳо бошанд:

- a) Интизороти умумӣ барои идоракунии молиявӣ, аз қабилӣ риояи низоми назорати дохилии самаранок ва муносиб.
- b) Интизороти бенефитсиарҳо барои қобилияти истифодабарии маҳсулот ё сифати хизматрасониҳо ва корҳо.
- c) Талабот оид ба идоракунии шаффоф ва ҳолисона бо бучети давлатӣ ва захираҳои инсонӣ.

117) Дар баъзе ҳолатҳо, қонунҳо ва дастурҳо барои ташаккули меъёрҳои дахлдори аудит тафсири амиқтарро талаб мекунанд. Дар ҳолати ихтилофи муқаррарот ё шубҳа дар бораи дурустии тафсири қонун, санадҳои меъёрӣ ё фармон, аудитор метавонад ниятҳо ва афкори дар қонун пешбинишударо баррасӣ кунад ё бо мақомоти мушаххасе, ки барои лоиҳаи қонун масъул аст, машварат кунад. Аудитор инчунин метавонад қарорҳои дахлдори қаблан қабулнамудаи мақомоти судиро баррасӣ кунад.

118) Меъёрҳои муносиби аудит бо назардошти қонунӣ ва асоснокӣ хусусиятҳои зеринро доранд:

- i) Мутобиқатӣ: Меъёрҳои дахлдор маълумоти марбут ба мавзӯи аудитор барои кӯмак расонидан дар қабули қарор аз ҷониби корбарони (муштариёни) пешбинишуда пешниҳод мекунанд.
- ii) Комилият: Агар маълумоти иттилооти санчидашуда, ки мутобиқи онҳо таҳия шудаанд, омилҳое, ки метавонанд ба қарори корбарони (истифодабарандагони) пешбинишуда дар асоси маълумот оид ба мавзӯи аудит таъсир расонанд, меъёрҳо такмилшуда ҳисобида мешаванд.
- iii) Эътимоднокӣ: Меъёрҳои бозътимод шабоҳати ҳулосаҳоро зимни истифодаи мушобеҳи онҳо, дар байни аудиторҳои гуногун дар ҳолатҳои мушобеҳ таъмин мекунанд.

---

¹² ISSAI 400/13

¹³ ISSAI 400/32

- iv) Бетарафӣ: Меъёрҳои бетарафӣ вучуд надоштани ҳеҷ гуна ғараз дар маълумоти мавзӯи аудитро таъмин мекунанд, то чӣ андоза ин қобили истифода дар шароити вазифаи аудиторӣ мебошад.
  - v) Возеҳият: Меъёрҳои возеҳ маълумотро дар мавзӯи аудит пешниҳод мекунанд, ки ба корбарони пешбинишуда қобили фаҳмиш мебошанд.
  - vi) Фоиданокӣ: Меъёрҳои муфид ба мушоҳидаҳо ва хулосаҳо оварда мерасонанд, ки ба эҳтиёҷоти иттилоотии корбар (ҳо) мувофиқат мекунанд.
  - vii) Созгорӣ: меъёрҳои созгорӣ бо меъёрҳои мариди истифода дар аудити марбут ба мутобиқати анҷомшуда тавассути дигар оҷонсҳо ё ҳангоми кор бо меъёрҳои мавриди истифода дар аудитҳои қаблӣ марбут ба мутобиқат дар ниҳоди мавриди баррасӣ, созгор аст.
  - viii) Қобили қабул: Меъёрҳои қобили қабул меъёрҳои мебошанд, ки аз ҷониби коршиносони мустақил, муассисаҳои санҷидашаванда, мақомоти қонунгузорӣ, ВАО ва ҷомеа қобили қабул мебошанд.
  - ix) Дастрасӣ: Меъёрҳои барои корбарони пешбинишуда дастрас аст, онҳо хусусиятҳои қори аудити гузаронидашуда ва далелҳои барои хулосаи аудиториро метавонанд дарк кунанд.
  - x) Агар дар асоси хусусиятҳои дар боло зикршуда меъёри мувофиқ муайян карда шуда бошад, он бояд дар ҳолатҳои мушаххаси ҳар як аудит дуруст мавриди истифода қарор гирад, то хулоса (ҳо) -и пурарзиш ба даст оварда шавад.
- 119) Агар дар вақти аудит аудитор иҷро накардани дигар меъёрҳои муносибро, ки дар марҳалаи банақшагири муайян нашудаанд, ошкор намояд, дар но сурат ӯ бояд дар бораи иҷро нашудани онҳо ҳисобот тартиб диҳад.

МУАЙЯН НАМУДДАНИ САТҲИ БОВАРИНОКӢ

Талабот

- 120) Дар асоси ваколати МОА, хусусиятҳои мавзӯи аудит ва эҳтиёҷоти корбарони (истифодабарандагони) пешбинишуда, аудитор бояд тасмим гирад, ки оё аудит қафолати оқилона медиҳад ё аудит боваринокии маҳдудро таъмин хоҳад кард.**

Тавзеҳот

- 121) Ҳангоми баҳодиҳӣ ба сатҳи эътимод, аудитор ниёзҳои корбар (он) -и пешбинишударо ба назар мегирад. Ин метавонад тавассути иртибот бо корбари (корбарони) пешбинишуда ё шахсони масъули идоракунанда анҷом дода шавад. Ҳамчунин мумкин аст равишҳои қобили қабул барои Ҳимоят аз аудит дар тасмимгири дар бораи боваринокӣ дар ҳавзаи ҳуқуқӣ вучуд дошта бошад.
- 122) Таъмини кафолати оқилона ҳаҷми калони кори аудиториро талаб мекунад. (ниг. б. 34).
- 123) Салоҳияти баъзе ВОА худ аз сатҳи эътимод шаҳодат медиҳанд.

МУАЙЯН КАРДАНИ АҲАМИЯТНОКӢ

Талабот

- 124) Аудитор бояд аҳамиятро барои тартиб додани асос барои банақшагирии аудит ва арзёбии он дар чараёни аудит муайян намояд.**

Тавзеҳот

- 125) Вазни мавриди ҳисоботдиҳӣ ба маънои дарбар гирифтани эҳтиёҷоти арзёбишудаи истифодабарандагони пешбинишуда мебошад (банди 64) ва ин талабот бояд дар марҳилаи банақшагирии аудит муайян карда шаванд. Дар асоси иттилооти калидии интихобшуда, аҳамиятнокӣ бо муайян кардани сатҳи номутобиқатӣ ва таъсири он ба қарорҳои корбар (ҳо) и пешбинишуда муайян карда мешавад. Ҳангоми муайян кардани вазни мавриди ҳисоботдиҳӣ, аудитор бояд ба соҳаҳои мушаххас, ки дар маркази диққати қонунгузор мебошанд, инчунин ба манфиатҳои ҷамъиятӣ ё интизориҳои ҷамъиятӣ, дархостҳои ҷамъиятӣ, буҷети давлатӣ ва фаъолиятҳои беинсофона диққат диҳад.¹⁴
- 126) Вазни мавриди ҳисоботдиҳӣ хусусият, мазмун ва аҳамиятро дар бар мегирад. Вазни мавриди ҳисоботдиҳӣ метавонад бо ифодаи миқдорӣ, аз қабili шумораи шахсон ё муассисаҳое, ки ба мавзӯи муайяни аудит таъсир расонидаанд, ё дар ҳаҷми маблағҳои ҷалбшуда, инчунин дар истифодаи нодурусти маблағҳои буҷетӣ, новобаста аз ҳаҷмашон, изҳор карда шаванд. Аксар вақт, вазни мавриди ҳисоботдиҳӣ дар асоси аҳамият баррасӣ карда мешавад, аммо таъсири ғайримустақими хусусиятҳои ашё ё гурӯҳи ашёҳо метавонанд ба иттилооти асосӣ (омилҳои сифатӣ) низ таъсир расонанд.

---

¹⁴ ISSAI 400/47

- 127) Вазни мавриди ҳисоботдиҳӣ аз ҷониби аудитор ҳангоми банақшагирӣ ва гузаронидани аудит, инчунин ҳангоми арзёбии таъсири ҳодисаҳои номутобиқатӣ татбиқ карда мешавад. Дар марҳилаи банақшагирӣ баҳодиҳӣ ба дурустӣ ба аудитор дар муайян кардани масъалаҳои аудит, ки барои корбарони (истифодабарандагони) пешбинишуда муҳиманд, кӯмак мерасонад. Ҳангоми гузаронидани аудит, аудитор ҳангоми қабули қарор ҳамчун як қисми тартиботи аудит ва ҳангоми арзёбии далелҳои аудиторӣ вазни мавриди ҳисоботиرو истифода мебарад. Ҳангоми баҳодиҳии аудит ва тартиб додани хулосаи аудитор, аудитор вазни мавриди ҳисоботиرو барои арзёбии ҳаҷми кор ва сатҳи номутобиқатӣ бо мақсади муайян кардани таъсир ба нуктаи назар / афкор истифода мебарад.
- 128) Вазни миқдории мавриди ҳисоботӣ бо роҳи тартиб додани ғоизи интиҳобшуда ҳамчун нуктаи ибтидоӣ муайян карда мешавад (ниг. ба б. 186). Ин банд татбиқи қарори касбӣ ва мувофиқи салоҳиди аудитор дар он нуктаҳое, ки истифодабарандагони пешбинишуда эҳтимолияти муҳим доранд, дарбар мегирад. Вазни миқдории мавриди ҳисоботӣ асосан дар супориши аудити мутобиқат истифода мешавад. Ҳангоми иҷрои чунин ўҳдадорихо, аудитор метавонад сатҳи гуногуни аҳамиятро барои синфҳои гуногуни амалиёт ё тавозунҳо, ки барои корбарони (муштариёни) муҳосибӣ муҳим аст, интиҳоб кунад ва ё бо хатари баланди номутобиқатии маводи омӯхташуда вобаста ба хусусият ё мундариҷаи онҳо дучор шавад.
- 129) Дар баъзе ҳолатҳо, тавсифи сифатӣ аз миқдори хеле муҳимтар аст. Ба намунаҳои тавсифҳои сифатӣ, ки метавонанд ба муайянкунии моҳияти аудитор таъсир расонанд, интизориҳо ё манфиатҳои ҷамъиятиро дохил мешаванд. Ҳолатҳои хароҷоти маблағи зиёд, ки аз рӯи қонун муқарраршуда ё қорӣ кардани хизматрасониҳои нави ғайриҷамъиятӣ метавон ҳамчун номутобиқати ночиз ҳисобид, аммо бо назардошти хусусиятҳои онҳо, дар мавридашон бояд ба муассисаи аудитшаванда иттилоъ дод.

БАРРАСИИ МУАССИСА ВА МУҲИТИ ОН, АЗ ҶУМЛА НАЗОРАТИ ДОХИЛӢ

Талабот

- 130) **Аудитор бояд дар бораи фаъолияти субъектҳои санҷидашаванда ва муҳити қорӣи он, аз ҷумла системаи назорати дохилӣ маълумот дошта бошад. Ин барои банақшагирии самаранок ва гузаронидани аудит зарур аст.**

Тавзеҳот

- 131) Аудитор бояд қори шахси аудитшаванда ва муҳити ўро дарк кунад ва низ ҷӣ гуна ин метавонад ба ахбори қалидӣ ва маълумотҳои марбут ба он таъсир расонад.
- 132) Барои дарёфти тасаввурот оид ба муассиса ва муҳити он, аудитор метавонад тичорат, қонунҳо ва қоидаҳои дахлдор, дигар омилҳои берунӣ, хусусияти фаъолияти ташкилот, механизмҳои идорақунӣ, ҳадафҳо ва стратегияҳо ё нишондиҳандаҳои фаъолиятро баррасӣ кунад. Ин фаҳмишро дар стратегияи аудит метавон ҳуҷҷатгузорӣ қард.
- 133) Аудитор бояд аз системаи назорати дохилӣ, ки ба масъалаи аудит дахл дорад, огоҳ бошад. Бо муайян қардани мавзӯи аудит аудитор назорати дохилии дар муассиса мавҷудбударо муайян мекунад, ки хавфи риоя нақардани меъёрҳо ё хавфи таҳрифи қалатро дар мавзӯи аудит қам мекунад. Аудитор ҳулосаи қасби́ро барои муайян қардани он, ки оё назорат ба мавзӯи тафтишшаванда мувофиқат мекунад ё не, истифода мебарад.
- 134) Низоми назорати дохилӣ аз сиёсатҳо, сохторҳо, тартибот, равандҳо ва вазифаҳо иборат аст, ки ба муассисаи мавриди аудит қарор гирифта имқон медиҳанд, пешгирии хатари хавфи номутобиқатии меъёрҳоро таъмин намоянд. Низоми таъсирбахши назорат метавонад дороиҳои шахси санҷишшавандаро ҳимоя кунад, ҳисоботи дохилӣ ва беруниро осон кунад ва инчунин ба муассисаи санҷишшаванда мутобиқатӣ ба талаботҳои татбиқшавандаро таъмин намояд. Аудитор бояд ҳамаи ҷузъҳои низоми назорати дохилиро донад: муҳити назорат, раванди баҳодиҳии хавфҳо дар муассиса, системаи иттилоърасонӣ, назорати марбут ба аудит ва мониторинги марбут ба аудит.

- 135) Барои фаҳмидани системаи назорати дохилӣ, шояд баррасии намунаҳои мубодилаи иттилоот дар муассиса, чораҳо оид ба мустаҳкамкунии принципҳои беғаразӣ ва риояи одоб, ӯҳдадорӣҳои муассиса доир ба сатҳи салоҳият, намунаҳои иштироқи намояндагони соҳиби шахси санчидашуда, принципҳои роҳбарӣ ва усулҳои корӣ, сохтори ташкилӣ, намунаҳои аудити дохилӣ ва сатҳи он, муқаррар кардани салоҳият ва масъулият дар муассиса, инчунин сиёсатҳо ва амалияи захираҳои инсонӣ, зарурӣ бошад.

СТРАТЕГИЯ ВА НАҚШАИ АУДИТ

Талабот

- 136) Аудитор бояд стратегияи аудит ва нақшаи аудиторро таҳия ва ҳуҷҷатгузорӣ кунад. Ҳардуи ин ҳуҷҷатҳо чигунагии гузаронидани аудит, пешниҳод додани ҳисоботҳои ба шароит мутобиқ, захираҳои зарурӣ ва низ ҷадвали кори аудиториро шарҳ медиҳанд.**

Тавзеҳот

- 137) Стратегияи аудит асос барои муайян кардани имконияти гузаронидани аудит мебошад. Стратегияи аудит маҳз кадом амалҳоро бояд иҷро кардро тавсиф мекунад, дар ҳоле ки нақшаи аудит чигунагии иҷрои ин амалҳоро тавсиф мекунад.
- 138) Мақсади стратегияи аудит ҳуҷҷатгузорӣ / таҳияи қарорҳои умумӣ мебошад ва ба он мавридҳои зерин дохил мешаванд:
- а) Вазифаи аудит, мавзӯи аудит, ҳаҷм, критерияҳо ва дигар хусусиятҳои аудити мутобиқат бо назардошти ваколатҳои МОА.
  - б) Навъи вазифаи аудит (ӯҳдадорӣи аудит оид ба мутобиқатӣ ё вазифаи мустақими ҳисоботдиҳӣ).
  - в) Сатҳи боварии пешниҳодшуда.
  - г) Таксимооти кор дар гурӯҳи аудиторӣ ва ҳайати он, аз ҷумла зарурат ба мутахассисон ва низ санаи гузаронидани назорати сифат.
  - д) ирсоли иттилоот ба шахси санчидашаванда ва / ё намояндагони молики он

- f) Масъулият барои ҳисоботдиҳӣ, маълумот дар бораи он ки кай ҳисобот омода мешавад, барои кӣ ва дар кадом шакл.
- g) Муассисаҳои дар ҷараёни аудит баррасишаванда
- h) Арзёбии вазни мавридҳои ҳисоботдиҳӣ

139) Аудитор нақшаи аудиторро барои иҷрои аудити мутобиқат таҳия менамояд. Стратегияи аудит қисми ҷудонашавандаи вуруди маълумот ба нақшаи аудит мебошад. Нақшаи аудит метавонад инҳоро дар бар гирад:

- a) Хусусият, мӯҳлат ва андозаи тартиби банақшагирии аудит ва мӯҳлати иҷрои онҳо
- b) Арзёбии хавфҳо ва низоми назорати дохилӣ, ки ба масъалаҳои аудит марбут аст.
- c) Тартиби аудит, ки барои пешгирии хатарҳо таҳия карда шудаанд.
- d) Далелҳои эҳтимолии аудитории дар рафти аудит бадастомада.

140) Дар ҳолати зарурӣ, аудитор бояд стратегияи аудит ва инчунин нақшаи аудиторро таҷдид намояд.

141) Ҳангоми банақшагириӣ ва гузаронидани аудити мувофиқат, аудитор, ки дар МОА дорои салоҳияти судӣ кор мекунад, метавонад нуктаҳои зеринро ба назар гирад:

- a) Муайян кардани шахси (шахсони) масъул барои номутобиқатӣ.
- b) Ҳар давраи маҳдудияти қобили иҷро дар назар гирад.
- c) Масъулияти шахсиро барои номутобиқатӣ аз масъулият барои амали ғайриқонунӣ (шакку шубҳа барои фаъолияти беинсофона) ҷудо кардан.

142) Дар баъзе мавриди ҳуқуқӣ, аудити мутобиқат метавонад ҳамчун як қисми ҷудонашавандаи аудити ҳисоботи молиявӣ истифода шавад. Аудитор бо мақсади баланд бардоштани самаранокӣ метавонад стратегияи аудит, нақшаи аудит ва тартиботеро, ки барои гузаронидани аудити мутобиқат заруранд, васеъ намояд.

ДАЛЕЛҲОИ КОФӢ ВА ҚОБИЛИ ҚАБУЛИ АУДИТОРӢ

Талабот

- 143) Аудитор тартиботро барои ба даст овардани далелҳои кофӣ ва қобили қабули аудиторӣ, ки барои ташкили хулоса бо сатҳи интиҳобшудаи эътимоднокӣ заруранд, бояд ба нақша гирад ва иҷро кунад.**

Тавзеҳот

- 144) Хусусият ва манбаи далелҳои ҳатмии аудиторӣ бо зарурати сатҳи эътимоднокӣ, меъёрҳо, аҳамият, мавзӯ ва доираи аудит муайян карда мешаванд.
- 145) Кофӣ будани далелҳои аудиторӣ бо қарор дар мавриди сатҳи эътимоднокӣ вобаста аст. Барои ба даст овардани хулоса бо эътимоднокии оқилона, аудитор бояд нисбат ба ўҳдадорихои маҳдуд оид ба эътимод бештар далелҳо ба даст орад. Хусусияти далелҳои аудиторӣ дар байни ин ду намуди аудит фарқ мекунад. Барои иҷрои ўҳдадорихои аудиторӣ бо эътимоднокии маҳдуд далелҳои аудиторӣ маъмулан қоидаҳои таҳлилий мебошанд, дар сурате ки ҳангоми иҷрои ўҳдадорихо бо эътимоднокии оқилона аудитор бояд ҳама усулҳои аудитро истифода барад. (ниг. б. 160).
- 146) Кифоятӣ ченаки миқдори далелҳоест, ки барои мушоҳида ва хулосаҳо ҳангоми аудит заруранд. Ҳангоми арзёбии кифоятии далелҳо, аудитор бояд муайян кунад, ки оё далелҳои ба даст омада барои итминон додани шахси огоҳшуда дар оқилона будани мушоҳидаҳо кофист ё не.

- 147) Мутобиқатӣ - ченаки сифати далелҳо буда, аҳамиятноқӣ, воқеият ва эътимоднокиро дар бар мегирад. Аҳамиятноқӣ сатҳи далелҳоро аз рӯи аҳамият ва алоқаи мантиқӣ доштан ба мавзӯи баррасишаванда ифода мекунад. Воқеият сатҳи далелҳоро аз рӯи аҳамият ва мулоҳизаҳои оқилона дар заминаи объекти мавриди арзёбӣ қарордошта муайян мекунад. Ба ибораи дигар, воқеият ба он ишора мекунад, ки далелҳо то чӣ андоза воқеиятро инъикос мекунанд. Эътимодноқӣ ба дараҷае, ки далелҳо бо истифода аз усулҳои шаффоф ҷамъоварӣ ва ба даст оварда шудаанд, ишора мекунад.
- 148) Аудитор бояд нақшаи тартиботи дахлдорро барои пешгирии хавфҳои арзёбишуда таҳия кунад. Пешгирӣ аз хавфҳои арзёбишуда метавонад дарбаргирандаи таҳияи тартиботи аудит бошад, ки хавфро коҳиш медиҳанд, ба мисли тартиботи асоснок ва санҷиши системаҳои назорат. Тартиботи асосӣ санҷиши тафсилот ва қоидаҳои таҳлиро дар бар мегиранд. Агар аудитор тасмим гирад, ки ба самаранокии системаи назорат таъя кунад, пас ҳангоми муайян кардани хусусият, вақт ва андозаи тартиботи асоснок, аудитор бояд далелҳоеро, ки исбот мекунад назорат самаранок кор мекунанд, ба даст орад. Таҳия ва татбиқи назорати калидӣ дар мавзӯи аудиторино метавон ҷамчун як ҷораи муносиб арзёбӣ кард.
- 149) Раванди ҷамъовариҳои далелҳо то он даме, ки аудитор итминон дорад, ки далелҳо ба дараҷаи мувофиқашудаи боварӣ кифоят мебошанд, идома мекунад ва сипас дар асоси он аудитор ҳулоса мебарорад.
- 150) Ҳаҷми далелҳои лозима аз хавфи аудит вобастаанд (ҳар қадар ки хатар зиёдтар бошад, ҳамон қадар исбот талаб карда мешавад) ва сифати далелҳо (сифат баландтар бошад, камтар далелҳо талаб карда мешавад). Ҳамзамон, аудитор бояд ҳамеша ба назар гирад, ки миқдори далелҳо аз хусусиятҳои ҳар як аудити мушаххас вобастаанд, на танҳо аз сифат ё миқдори далелҳои аудиторино. Бинобар ин, мафҳумҳои кифоятноқӣ ва мутобиқати далелҳо бо ҳам зич алоқаманданд.
- 151) Фақат шумораи зиёди далелҳо сифати пастро ҷуброн намекунад. Ба эътимоднокии далелҳо манбаи онҳо таъсир мерасонанд, хусусиятҳо ва эътимоднокии онҳо аз ҳолатҳои мушаххас дар ҷамъовариҳои онҳо вобаста аст. Аудитор бояд маълумотҳоро аз ҷиҳати аҳамиятноқӣ ва эътимодноқӣ, ки ҷамчун далели аудиторино истифода мешаванд, баррасӣ намояд.

Талабот

- 152) Аудитори МОА дорони салоҳияти судӣ бояд тартиби ба даст овардани далелҳои кофӣ ва муносиби аудиторино оид ба масъулияти шахси мансабдор, ки метавонад барои номутобиқатӣ / рафтори ғайриқонунӣ ба ҷавобгарӣ кашида шавад, иҷро кунад.**

Тавзеҳот

- 153) Ҳангоми банақшагирӣ ва гузаронидани аудит аудиторони МОА дорои салоҳияти судӣ бояд далелҳои кофӣ ва дахлдори аудиториро оид ба масъалаи масъулияти шахси мансабдор, ки метавонанд барои номутобиқатӣ / рафтори ғайриқонунӣ ба ҷавобгарӣ кашида шавад, ҷамъоварӣ кунанд.
- 154) Ҷараёни ҷамъовариҳои далелҳои аудиторӣ то он даме идома меёбад, ки аудиторони МОА дорои салоҳияти судӣ далелҳои қаноатбахш, кофӣ ва дахлдорро пешниҳод кунанд, ки барои таҳияи хулосаи аудитор дар мавриди масъулияти шахсон барои зиён, суиистифода ё сарфи беҳудаи маблағи бучетӣ, инчунин суиистифода аз қудрат асос гардад.
- 155) Аудитори мақомоти олии аудитии дорои салоҳияти судӣ бояд баҳо диҳад, ки оё далелҳои кофӣ ва муносиб дар бораи он, ки шахси мансабдори давлатӣ барои риоя накардан, бояд ба ҷавобгарӣ кашида шавад ё не.
- 156) Мулоҳизоти касбӣ дар баҳодихии масъулияти корманди мансабдор барои номутобиқатӣ метавонад иборат бошад аз:
- d) Баҳодихӣ дар бораи иҷрои вазифаҳои дар қонун пешбинишуда ё ба дастурамали ӯҳдадорихо дохил кардашуда.
  - e) Муайян кардани номувофиқатӣ ё амали ғайриқонунии шахси мансабдор ба талафот, суиистифода ё партовҳои бучети давлатӣ ва амволи муайяншуда.
  - f) Арзёбии имконияти озодшавӣ аз ӯҳдадорихо бо сабабҳои муайян (ҳолатҳои фавқулодда, ҳолатҳои ғайриҷашмдошт).
  - g) Оценку Арзёбии муносибатҳои байни муҳосибони умумӣ ва роҳбарон, оқибатҳо ва номутобиқатии эҳтимолӣ, ки аз ин муносибатҳо ба вучуд меоянд.

Талабот

- 157) Аудитор бояд якҷанд усули бо ҳамдигар мувофиқи аудитор интиҳоб кунанд, то имкон дошта бошад хулосаро дар сатҳи эътимоднокии муносиб тартиб диҳад.**

158) Барои чамъ овардани далелҳои аудиторӣ ва иҷрои вазифаҳои аудит бояд дар нақшаи аудитор бояд тартиботи самараноки аудитор роия кунад. Аудитор бояд аксар вақт далелҳои аз манбаъҳои мухталиф бадастомадаро бо истифода аз усулҳо / ва равишҳои гуногун муттаҳид ва муқоиса кунад, то ки талаботҳои оид ба кифояти ва мутобиқати таъмин карда шаванд. Масалан, аудитор метавонад маълумотро дар бораи он, ки чӣ гуна аъзоёни роҳбарият дар амал нуқтаи назари худро дар муассиса оид ба муносибати кормандон, тавассути мусоҳиба бо роҳбарият ва кормандон амалӣ мекунанд, ба даст орад. Аудитор метавонад муайян кунад, ки оё воситаҳои дахлдори назорати тавассути баррасии масалан, оё роҳбарият роҳнамои этикаи корӣ ва роияи ин дастурҳоро иҷро кардааст, татбиқ шудаанд ё не. Натиҷаҳои, ки ба кормандон пешниҳод мешаванд, метавонанд нишон диҳанд, ки то чӣ андоза роҳбарият этикаи корро роия мекунанд. Дар асоси миқдори маълумоти гирифташуда, аудитор далелҳои миқдорӣ ё сифатии аудиторӣ ё маҷмӯи ҳар дуи онҳоро чамъ меорад.

159) Далелҳои аудиторӣ бо истифодаи усулҳои гуногун чамъ оварда мешаванд, ба монанди:

- a) мушоҳидот
- b) санчиш
- c) тадқиқот
- d) тасдиқи берунӣ
- e) амалиёти такрорӣ
- f) муҳосиботи такрорӣ
- g) санчиши асоснокӣ
- h) санчиши чораҳои калидии назорат
- i) тартиботи таҳлилий

160) Мушоҳидот шомили баррасии раванд ё равише аст, ки тавассути дигарон анҷом мешавад. Мушоҳидот далелҳои аудиторӣ оид ба иҷрои раванд ва тартибот буда, аммо маҳдуд ба замоне аст, ки мушоҳида дар он сурат мегирад ва ин воқеият ки ин амали мушоҳидашуда мумкин аст бар раванд ё равия таъсир гузорад.

- 161) Санчиш ба маънои тафтиши китобҳо, ҳуччатҳои ҳам дарунӣ ва ҳам берунӣ, дар шакли хаттӣ ё электронӣ ё санчиши воқеӣ мебошад. Аудитор бояд эътимоднокии ҳамаи ҳуччатҳои санчишшавандаро ба назар гирад, аз хавфи амалҳои беинсофона эҳтиёт кунад ва дар назар дошта бошад, ки ҳуччатҳои санчидашуда асли буда наметавонанд.
- 162) Тадқиқот ҷустуҷӯ ва гирифтани маълумотро аз ашхосе, ки бо мавзӯи аудит алоқаманданд, чӣ дар дохили муассиса ва чӣ берун аз он, дар бар мегирад. Вобаста аз мавзӯъ ва миқёси аудит, пурсишҳо ва мусоҳибаҳо дар бисёр ҳолатҳо далелҳои кофӣ ва мувофиқро таъмин карда наметавонанд. Инчунин бояд дигар усулҳои ҷамъовариҳои далелҳо, ба монанди ҳуччатҳои хаттии муассисаи мавриди санчиш қарордоштаро ба назар гиранд.
- 163) Тасдиқи берунӣ далели аудиторие мебошад, ки аз ҷониби аудитор дар шакли ҷавоби мустақими хаттӣ аз ҷониби аудиторони тарафи сеюм гирифта шудааст. Бо ин роҳ, аудитор мустақиман аз баҳрабардорандагон ё ҷонибҳои сеюм, ки баҳрабардор нестанд, маълумот дар бораи он, ки оё онҳо грант дарёфт кардаанд, ё ягон маблағе, ки барои мақсадҳои мушаххасе, ки дар созишномаҳои грантӣ ё маблағгузорӣ пешбинӣ шудаанд, дарёфт кардаанд ё не.
- 164) Аз нав дида баромадан ин татбиқи мустақили расмиёте мебошад, ки нисбат ба субъекте, ки бояд мавриди санчиш қарор гирад, анҷом дода шудааст, инчунин татбиқи василае, ки аллакай ҳамчун як қисми системаи назорати дохилии муассиса истифода шудаанд. Санчиши такрорӣ метавонад ба таври дастӣ ё бо истифодаи усулҳои аудити компютерӣ сурат гирад. Дар сурати истифодаи асбобҳои баландтехнологӣ истифодаи мутахассисони тарафи сеюм иҷозат дода мешавад.
- 165) Муҳосиботи такрорӣ дарбаргирандаи баррасии дақиқи риёзии ҳуччатҳо ва сабтҳо мебошад. Муҳосибаи такрорӣ метавонад ба сурати дастӣ ё равиши электронӣ анҷом шавад.
- 166) Санчиши асоснокӣ ба маънои баррасии амалиётҳои хурд ё вобаста ба мутобиқатӣ ба меъёрҳои аудитор дар бар мегирад. Санчиши асоснокӣ аксар вақт ҳангоми иҷрои санчишҳо барои аттестатсия истифода мешавад ва он бояд ҳамеша ба рӯйхати равиши аудит барои ҷунин супоришҳо дохил карда шавад. Бо вучуди он, истифодаи фақат як санчиши асоснок метавонад дар мавриди кам самарабахш бошад, одатан ин техникаи аудит дар якҷоягӣ бо дигар равиҷ ба кор гирифта мешавад.

- 167) Баррасии чораҳои калидии назоратҳо ба маънои санчиши воситаҳои назорате, ки аз ҷониби роҳбарият барои коҳиши хавфи номутобикатӣ ё таҳрифоти назарраси маълумот дар мавзӯи аудит ба роҳ монда шудаанд, мебошад. Дар аксари ҳолатҳо, баррасии назорати калидӣ роҳи самараноки ҷамъоварии далелҳои аудит мебошад.
- 168) Тартиботи таҳлиро ҳам дар таҳлили хавфҳо ва ҳам дар ҷамъоварии далелҳои аудиторӣ метавон истифода бурд. Далелҳои аудиториро метавон тавассути муқоисаи маълумот, таҳқиқи ноустувории маълумот ё амалиёт, муайян кардани чизҳое, ки бо дарёфти маълумоти ғайриҷашмдошт ё дар асоси маълумоти гузашта ё таҷрибаи пешинаи аудитор ҷамъоварӣ кард. Аудиторҳои бахши давлатӣ метавонанд усулҳои таҳлили регрессивӣ ё дигар усулҳои математикиро барои осон кардани муқоисаи натиҷаҳои интизоршуда ва воқеӣ истифода баранд. Тартиботи таҳлилӣ набояд танҳо усули истифодашуда бошанд. Барои ӯҳдадорихоӣ аудит бо кафолати маҳдуд, тартибот ва усулҳои таҳлилӣ барои ташкили ҳисоботи эътимоднокии маҳдуд кифоя хоҳанд буд, дар ҳоле ки гузориши эътимоднок бояд ба усулҳои аудити дар банди 158 баёншуда асос ёбад.

Талабот

- 169) Агар тадқиқот аз ҷониби мақомоти олии аудит гузаронида шавад, он бояд тибқи қонунгузори давлатӣ ба таври хаттӣ анҷом дода шавад.**

Тавзеҳот

- 170) МОА дорои салоҳияти судӣ, аз ҷумла усулҳои таҳқиқотро тибқи тартиботи қонунии аудиторӣ метавонад истифода барад. Ба ин метавонад таҳия ва ирсали маълумот ба таври хаттӣ ба ҷонибҳои масъули дахлдор, ки дархост оид ба маълумоти мушаххасро талаб мекунад, дохил шаванд, ки ба гумони гурӯҳи аудиторӣ барои ҳулосаи зарур аст.

ИНТИХОБИ АУДИТОРӢ

Талабот

- 171) Дар ҳолати зарурӣ, аудитор бояд интихоби намунаҳои аудитро барои ба даст овардани маълумоти кофӣ ва мушоҳидаҳо барои ҳулоса баровардан аз маълумоте, ки аз намуна гирифта шудааст, истифода барад. Ҳангоми таҳияи тартиби интихоби аудитор, аудитор бояд мақсадҳои тартиботи аудит ва инчунин хусусиятҳои маълумоте, ки аз он интихоб гирифта мешавад, ба назар гирад.**

Тавзеҳот

- 172) Интихоботи аудиторӣ татбиқи тартиботи аудити на камтар аз 100 фоизи ҳаҷми маълумоти марбут ба аудит мебошад.

- 173) Намуна метавонад миқдорӣ ё сифатӣ бошад. Ин аз миқёси аудит ва инчунин ба зарурати маълумот оид ба баррасии мавзӯ аз паҳлӯҳои гуногун вобаста аст.
- 174) Интихоби миқдорӣ дар ҳолате истифода бурда мешавад, ки аудитор бояд дар бораи ҳаҷми тамоми маълумот бо роҳи санчиши маълумоти интихобшуда хулоса барорад. Барои гирифтани интихобҳои миқдорӣ хавфи интихоб бояд ба дараҷаи қобили қабул паст нигоҳ дошта шавад. Аммо, дар усули техникӣ барои интихоби интихобҳои миқдорӣ, методҳои омори шояд зарур бошанд. Агар гурӯҳи санчишӣ малакаи истифодаи усулҳои омориро надошта бошад, пас ҷалби коршиносонро дар омор роҳ медиҳад.
- 175) Интихоби миқдорӣ¹⁵ - ин усули интихобест, ки ҳамчун раванди систематикӣ барои муайян кардани омилҳои тағирёбанда дар мавзӯи аудит гузаронида мешавад. Аудитор метавонад вобаста ба хусусиятҳои шахс, гурӯҳҳо, фаъолият ва равандҳои муассиса, ки дар маҷмӯъ мавриди санчиш қарор мегиранд, интихоб намояд. Интихоби миқдорӣ ҳамеша эҳтиёткориро дар баҳогузори ва дониши кофии мавзӯи аудит талаб мекунад.
- 176) Тадқиқоти амиқе, ки аз ҷониби аудитор гузаронида мешавад, одатан ба андозаи нисбатан ками интихобот оварда мерасонад, ки ба доираи васеи саволҳо ҷавоб дода, иттилооти нав, маълумоти навро оид ба таҳлил пешкаш мекунад ва фаҳмиши мавзӯи аудитро таъмин мекунад.
- 177) Ҳангоми санчиш, масалан, чораҳои пешгирӣ ва кам кардани хатарҳои назаррас, истифодаи интихоб дар асоси хавфҳо ба ҷои истифодаи усули омори мувофиқи мақсад мебошад.

Талабот

178) Аудитор бояд далелҳои аудитори бадастовардaro бо меъёрҳои муқарраршудаи аудит муқoиса кунад, то тавзеҳоти хулосаи аудиторро таҳия намояд.

Тавзеҳот

179) Далелҳои ҷамъоваришуда, инчунин дурнамои таъсисот, бо истифода аз ақидаи касбӣ ва шаккокият баҳо дода мешаванд.

180) Дар ҷараёни баҳодиҳӣ, аудитор бояд барои таҳия намудани хулоса мувофиқат ва мувофиқ будани далелхоро арзёбӣ кунад.

181) Бо мақсади таъмин намудани назари мутавозин ва ҳолисона, баҳодиҳӣ бояд ҳамаи далелҳоero, ки ба мушоҳидаҳои дар ҷараёни аудит бадастомада дахл доранд, ба назар гирад.

182) Баъди ба анҷом расидани корҳои баҳодиҳӣ аудитор муайян мекунад, ки оё вай метавонад хулосарo пешниҳод кунад. Агар миқдори кор нокифоя бошад, аудитор метавонад тарзи гузаронидани тартиботи минбаъда ё тағйир додани ақидаи худро мувофиқи маҳдудиятҳои доираи кор муқаррар кунад.

Талабот

183) Дар асоси натиҷаҳои аудит ва муҳимият, аудитор бояд хулоса барорад, ки ин мавзӯ ба ҳама меъёрҳои асосӣ мувофиқ аст ё на.

Тавзеҳот

184) Аудитор бояд мувофиқати мушоҳидаҳоро дар чараёни санчиш ба даст оварда, бо назардошти моҳияташон баҳо диҳад, то дар ҳисобот номутобиқати мавзӯи аудит бо тамоми ҷанбаҳои асосии он бо меъёрҳои дахлдор муайян карда шавад. Вобаста аз хусусиятҳои мавзӯи мавриди санчиш қарор гирифташуда аудитор бояд ҳам аҳамият ва ҳам заминаву хусусиятҳоро ба назар гирад. Ин маънои онро дорад, ки агар қорбари пешбинишуда номутобиқатиро дар заминаи мушаххас ё аломатҳояш ҳамчун маъно ҳисобад, пас ин метавонад ба хулоса дар мавриди номутобиқатӣ оварда расонад.

185) Весомость статей отчетности может подразумевать объем (объем финансовых средств) или иные количественные средства измерений, такие как количество вовлеченных граждан или учреждений, уровень выбросов углеродородов, время, на которое сорваны сроки и т.п. (см. п.129).

Вазни мавридҳои ҳисоботдиҳӣ метавонад ҳаҷм (ҳаҷми воситаҳои молиявӣ) ё дигар воситаҳои миқдории ҷенкуниро дар бар гирад, масалан шумораи шаҳрвандон ё муассисаҳои ҷалбшуда, дараҷаи партовҳои карбогидридҳо, вақт, ки мӯҳлат дар асоси он вайрон шудааст ва ғайра. (ниг. банди 129).

186) Аудитор инчунин метавонад чизҳои зеринро дохил кунад:

- a) Намоёнӣ ва ҳассосияти масъалаҳои баррасишаванда (масалан, оё мавзӯи аудит дар соҳаи талаботҳои ҷамъиятӣ, ба гурӯҳҳои осебпазири аҳолии таъсир мерасонад ё не ва ғайра)
- b) Талабот ва интизориҳои қонунгузoron, ҷомеа ё қорбарони дигари ҳисоботи аудитор.
- c) Хусусияти мақомоти давлатии марбут ба мавзӯи аудит.

Талабот

187) Аудитор бояд мубодилаи шаффофи иттилоотро дар сатҳи эътимоднок таъмин намояд.

Тавзеҳот

188) Аудитор бояд ба қорбарони (истифодабарандагони) пешбинишуда аз натиҷаҳои аудит итминон диҳад. Инро тавассути шарҳи раванди таҳияи мушоҳидаҳо, критерияҳо ва хулосаҳо, шарҳи дурустии онҳо ва шарҳи дараҷаи эътимоднокии хулосаҳо ё тавсияҳо дар асоси мушоҳидаҳо метавон кард.

189) Ҳангоми пешниҳоди ҳисоботи мустақим, аудитор бояд ба таври возеҳ нишон диҳад, ки боварӣ маҳдуд ё оқилона аст. Ҳангоми иҷрои аудити мутобиқат, сатҳи эътимод тавассути истифодаи андешаҳои стандартии аудит нишон дода мешавад.

Талабот

- 190) Аудитор бояд мубодилаи маълумот оид ба қарор дар хулосаи аудиторро таъмин намояд. Қарор метавонад дар шакли ақида, мулоҳиза, посух ба ҳар як саволи санчишӣ ё тавсия пешниҳод карда шавад.

Тавзеҳот

- 191) Ақида ин изҳоротест, ки аз ҷониби аудитор ба таври возеҳ ва стандартишуда баён ва таҳия шудааст, метавонад таҷдид шавад ё нашавад. Дар хулосаи аудитор нишон дода шудааст, ки ҳолати номутобикатӣ маъмул аст. Одатан ақида ҳангоми гузаронидани аудити мутобиқат баён карда мешавад.
- 192) Дар сурати мавҷуд набудани нишонаҳои назарраси номутобикатӣ хулосаи таҷдиднашуда тартиб дода мешавад. Намунаи шакли ақидаи таҷдиднашуда дар мавриди вазифаи аудиторӣ оид ба боваринокии оқилона (бо маълумоти лозима дар қавс гирифташуда) чунин хоҳад буд: "Ба ақидаи мо, [мавзӯи аудити субъектҳои санҷидашаванда] дар тамоми ҷиҳатҳои муҳим [меъёрҳои татбиқшаванда] ҷавобгӯ аст."
- 193) Аудитор андешаҳои худро дар ҳолатҳои зерин таҷдид мекунад:
- а) Ҳолатҳои назарраси риоя накардан. Вобаста аз хусусиятҳои номутобикатӣ, ин метавонад ба нуктаҳои зерин оварда расонад:
- И) Хулоса бо шарҳ (номутобикатӣ вазни мавридҳои ҳисоботдиҳӣ мебошанд, аммо муқаррарӣ нестанд): "Дар асоси гузаронидани аудит мо муайян кардем, ки ба истиснои [тавсифи истисно], мавзӯи аудити муассиса дар тамоми ҷиҳатҳои муҳим бо назардошти [меъёрҳои татбиқшаванда] мутобиқат мекунад ...» ё
- II) Хулосаи манфӣ (агар номутобикатиҳо вазни мавриди ҳисоботдиҳӣ бошанд ва муқаррарӣ): "Ба ақидаи мо, [мавзӯи аудит] дар тамоми ҷанбаҳои асосӣ (меъёрҳои татбиқшаванда) мувофиқат намекунад ... ва

нормативҳои маъмуланд", ё

III) б) Маҳдудият дар ҳаҷм. Вобаста аз маҳдудият, ин метавонад ба нуктаҳои зерин оварда расонад:

IV) Хулоса бо шарҳ (агар аудитор далелҳои кофӣ ва дахлдори аудиториро ба даст оварда натавонад ва таъсири эҳтимоли назаррас мебошанд, вале муқаррарӣ нестанд): «Ба фикри мо, ба истиснои [тавсифи истисно], аудитор натавонист далелҳои кофӣ ва дахлдори аудиториро ба даст орад, таъсири эҳтимоли назаррас аст, аммо умумӣ муқаррарӣ нестанд "ё

V) Радди фикри мулоҳизаҳо (агар аудитор далели кофӣ ва дахлдори аудитори мутобики талаботро ба даст оварда натавонад ва таъсири эҳтимоли назаррас ва муқаррарӣ аст): «Мо фикри худро нисбати мавзӯи аудит изҳор намекунем. Мо натавонистем далели кофӣ ва дахлдори аудиториро ба даст оварем, ки барои андешаи мо асос эҷод кунанд ... ».

194) Дар мавриди гузаронидани аудити боэътимоди маҳдуд, мисоли андешаи таҷдиднашуда метавонад чунин бошад: “Дар асоси қорҳое, ки дар ин ҳулоса тавсиф шудаанд, мо ягон далелеро, ки моро бовар кунонад, ки мавзӯи аудит ба тамоми ҷанбаҳои асосӣ ҷавобгӯ нест, муайян накардаем [критерияи татбиқшуда]. ” Афкори таҷдидшуда метавонад чунин нуктаро дар бар гирад: "Дар асоси қорҳои иҷрошуда, ки дар ҳулоса шарҳ дода шудааст, мо ғайр аз [тавсифи истисно] далелҳое, ки моро бовар кунонад, ки мавзӯи аудит ба тамоми ҷанбаҳои асосӣ ҷавобгӯ нест, муайян накардаем [критерияи татбиқшуда]”.

195) Шарҳи афкор бояд салоҳияти ВКД -ро нишон диҳад. Аз ин рӯ, аудитор метавонад ибораҳои зеринро истифода барад, ки "ба қонунҳо ва санадҳои меъёрӣ мувофиқ аст", "қонунҳо ва санадҳои меъёрӣ мувофиқанд" ё "барои мақсадҳои дар қарори Парлумон пешбинишуда истифода мешаванд".

196) Ҳангоми гузаронидани санҷиш бо эътимоднокии оқилона дар ақидаи таҷдиднашуда аудитор бояд нишон диҳад, ки далелҳои аудитори ба даст овардашуда кофӣ буда ба сифати асос барои афкор шуда метавонанд.

- 197) Ҳангоми вазифаи аудити мутобиқат, аудитор бояд эътимоднокиро бо роҳи ба таври возеҳ нишон додани сатҳи эътимодноқӣ ё бо роҳи стандартишудаи ақидаҳо ва хулосаҳо таъмин намояд.
- 198) Дар мавриди ҳисоботи мустақим, аудитор метавонад кафолати зеринро пешниҳод кунад: ноқӣ бо роҳи зикри изҳороте, ки сатҳи эътимодро мустақиман тавсиф мекунад ё
- а) шарҳи он, ки чӣ тавр мушоҳидаҳо, критерияҳо ва хулосаҳо таҳия карда шуданд, бо зикри асоснокии онҳо ва низ чаро дар якҷоягӣ мушоҳидаҳо ва меъёрҳо барои ташкили хулоса ё тавсияи умумӣ мусоидат мекунанд.¹⁶
- 199) Дар ҳолати гузаронидани аудит оид ба эътимоднокии оқилона, аудитор бояд далелҳои аудиторино ки муносиб ва кофӣ барои хулоса оид ба мутобиқати мавзӯи аудит мебошанд дар ҳамаи ҷанбаҳои муҳими бо меъёрҳои мушаххасшуда ҷамъ оварад ва ҳисоботро дар шакли тасдиқи мусбат пешниҳод кунад.
- 200) Дар ҳолати гузаронидани аудит оид ба эътимоднокии оқилона, аудитор далелҳои аудиторино ҷамъ меорад, ки барои тавсифи мақсадҳои аудит мувофиқ ва кофӣ аст; аммо, бояд қайд кард, ки дар муқоиса бо аудит оид ба эътимоднокии оқилона миқдори маҳдуди тартибот истифода шудааст. Пас аз он, аудитор дар сурати имконпазир бояд хулоса барорад, ки ӯ далелҳоеро муайян накардааст, ки ба ӯ асос медиҳанд, ки объекти санҷидашуда ба меъёрҳои татбиқшаванда мувофиқат намекунад.

Талабот

- 201) Аудитор бояд дар асоси принципҳои пурра, объективӣ, саривақтӣ ва принципҳои ихтилоф хулосаи аудиторино омода намояд.**

Тавзеҳот

- 202) Дар ҳолати гузаронидани аудит барои аттестатсия ва супоришҳои ҳисоботдиҳии мустақим, барои баргараф кардани хатари шарҳи нодуруст, хулоса бояд возеҳу дақиқ бошад.
- 203) Отчетность является одной из ключевых частей аудита. Формы отчетности могут определяться законодательством или полномочиями ВОА. В конце каждого аудита должны составляться письменные отчеты, изложения наблюдений, заключения и рекомендации в максимально применимой форме. Ҳисоботдиҳӣ яке аз қисмҳои асосии аудит мебошад. Шаклҳои ҳисоботдиҳӣ метавонанд аз рӯи қонун ё салоҳияти МОА муайян карда шаванд. Дар охири ҳар як аудит ҳисоботи хатгӣ, мушоҳидаҳо, хулосаҳо ва тавсияҳо бояд дар шакли қобили қабул таҳия карда шаванд.

---

¹⁶ ISSAI 100/32

- 204) Принципи мукаммалӣ аз аудитор талаб мекунад, ки ҳама хулосаҳои аудиторро қабл аз пешниҳоди ҳисобот ба назар гирад.
- 205) Принципи объективӣ аз аудитор талаб мекунад, ки мулоҳизаҳои касбӣ ва шаккокиятро риоя кунад. Ин барои пешгирӣ аз иштибоҳоти воқеӣ дар ҳисоботдиҳӣ зарурӣ мебошад ва низ барои ин ки мушоҳидаҳо ва хулосаҳо ба таври асоснок, бо риояи мутобиқатӣ ва шаффофият пешниҳод карда шаванд.
- 206) Принципи саривақтӣ ӯҳдадор мекунад, ки хулосаи аудиторӣ дар мӯҳлати барои корбар (шахсонӣ) пешбинишуда таҳия шавад.
- 207) Принципи шаффофият ва принципи мувофиқат ӯҳдадор мекунад, ки дурустии далелҳои пешниҳодшуда аз муассисае, ки мавриди санҷиш қарор мегирад, санҷида шаванд.
- 208) Принципи ихтилоф ӯҳдадор мекунад, ки посух аз ҷониби масъул ҳамчун қобили қабул пазируфта шавад ва инчунин ӯҳдадор мекунад, ки ба ин посух ҷавоб ва баҳо дода шавад.

СОХТОРИ ҲИСОБОТ - ВАЗИФАИ ҲИСОБОТИ МУСТАҚИМ

Талабот

- 209) Ҳисоботи аудитор бояд унсурҳои зеринро дар бар гирад (бо тартиби нишондодашуда ҳатмӣ нест):**
- а) Номгӯй
  - б) Муайян намудани стандартҳои аудит.
  - с) Нуқтаҳои асосӣ (дар мавриди зарурӣ).
  - г) Таъсири мавзӯ ва миқёси аудит (доираи аудит ва ҳудуди он).
  - д) Меъёрҳои аудит.
  - е) Фаҳмонидани усулҳои истифодашуда ва асосноккунии онҳо.
  - ж) Мушоҳидаҳо

- а) Бозёфтҳо (ҳо) дар асоси ҷавобҳо ба саволҳои мушаххас ё фикрҳои аудитӣ.
- б) Ҷавоби муассисае, ки мавриди санҷиш қарор мегирад (агар лозим бошад).
- в) тавсияҳо (дар мавриди зарурӣ).

Тавзеҳот

- 210) Муқаррароти асосии аз рӯи корҳои иҷрошуда ва усулҳои истифодашуда имкон медиҳанд, ки ҳулосаҳои аудитор аз ҷониби корбарони пешбинишуда фаҳмида шавад. Дар аудит расмиёти гуногун иҷозат дода мешавад. Аммо, дар амал таъмин намудани табодули иттилооти дақиқ ва яктарафа дар бораи онҳо душвор мегардад. Ҳамин тариқ, муқаррароти асосии аз рӯи корҳои иҷрошуда ва усулҳои истифодашуда бояд тавсифи мухтасари иҷрои аудитро барои шахси солис диҳанд.
- 211) Дар бахше, ки меъёрҳои аудитро тавсиф мекунад, метавон зикр намуд, ки қонунҳо, сандҳои меъёриву ҳуқуқӣ, қоидаҳо ва муқаррароте, ки дар аудит истифода шудаанд, дар ҳулосаи аудитор бояд дақиқ муайян карда шаванд.
- 212) Дар фасли назорат муқоисаи аудитор бо далелҳои нишондодашуда ва ҷӣ гуна ин муқоиса ба мушоҳида оварда расонид, тавсиф карда мешавад.
- 213) Бо назардошти воқуниши субъектҳои мавриди санҷиш қароргирифта имкон медиҳад, ки оид ба мавзӯи баррасишаванда тавофуқ ҳосил шавад. Муҳокимаи мушоҳидаҳои дар лоиҳаи ҳисобот бо муассисаи мавриди санҷиш қароргирифта, имкон медиҳад, ки мушоҳидаҳо пурра, дақиқ ва одилона бошанд.
- 214) Дар ҳолате ки агар дар ҳисобот номутобикати назаррас нишон дода шуда бошад, дар сурати имкон беҳтарсозии маврид тавсия дода мешавад. Шояд ба корбар (он) донишмандони амали ҷорӣ ислоҳшуда, ки аз ҷониби аудитор нишон дода шудааст, ғоидоавар бошад.
- 215) Дар ҳоле ки роҳнамоиҳои созанда ва амалӣ ба итминон аз ҳуқумронии саҳеҳ дар бахши давлатӣ кумак мекунад, аудит бояд бо эҳтиёт амал кунад ва аз тавсияҳои зиёди дақиқ, ки дар он нақши роҳбариро бар ўҳда мегирад, худдорӣ кунад ва аз ин тариқ айнияти худро ба хатар андозад.
- 216) Тавсияҳо бояд аз ҳулосаҳои аудиторӣ алоҳида бароварда шаванд. Онҳо одатан дар шакли хатӣ дода мешавад ва ба роҳбарияти субъекти санҷидашаванда дода мешавад.

Дар чунин ҳолат, тавсияҳо бояд ба таври алоҳида дар шакли мактуб ба роҳбарият дода шаванд.

СОХТОРИ ҲИСОБОТ – ВАЗИФАИ АУДИТ БАРОИ МУТОБИҚАТ

Талабот

217) Ҳисоботи аудитор бояд унсурҳои зеринро дар бар гирад (бо тартиби нишондодашуда ҳатмӣ нест):

- a) Номгӯй
- b) Таъинот/суроға
- c) Тасвири маълумот дар бораи мавзӯи аудит, инчунин далелҳое, ки ба мавзӯи аудит асос ёфтаанд, дар сурати имконпазир.
- d) Доираи аудит, ҳудуди он ва мӯҳлати гузаронидани аудит.
- e) Ёхдадорҳои аудитор ва тарафи масъул.
- f) Меъёрҳои аудит.
- g) Муайян намудани стандартҳои аудит ва дараҷаи эътимодноқӣ.
- h) Маълумоти умумӣ дар бораи корҳои иҷрошуда ва методҳои истифодашуда.
- и) Ақида / хулоса.
- j) Ҷавоби муассиса, ки бояд мавриди санҷиш қарор гирад (дар сурати лозима).
- k) Санаи ҳисобот
- l) Имзо.

Тавзеҳот

91) Дар баъзе МОА натиҷаҳои аудити мутобиқат бо натиҷаҳои аудити ҳисоботи молиявӣ ҳисоб карда мешаванд. Баъдтар, МОА бояд кафолат диҳад, ки талабот тавассути унсурҳои ҷудоғонаи аудити мутобиқат ё тавассути унсурҳои аудити молиявӣ татбиқ карда шаванд.

92) Тавсияҳо одатан ба ҳисоботи вазифаи аудиторӣ барои аттестатсия дохил карда намешаванд. Тавсияҳо алоҳида дар шакли нома ба роҳбарият дода мешавад.

СОХТОРИ ҲИСОБОТИ ИЛОВАГӢ - МАҚОМОТИ ОЛИИ АУДИТӢ ДОРОИ САЛОҲИЯТИ СУДӢ

Талабот

93) Аудитори мақомоти олии аудити дорои салоҳияти судӣ бояд (дар сурати лозима) нақши прокурори давлатӣ ё дигар шахсони мансабдорро, ки барои қабули қарорҳои судии МОА масъуланд, ба назар гиранд. Аудитор инчунин бояд унсурҳои зеринро дар аттестатсия ва вазифаҳои муस्ताқими ҳисоботӣ дохил намояд:

а) Муайян намудани шахсони масъул ва муассисае, ки мавриди санҷиш қарор мегирад.

б) Шахси (шахсони) масъул ва масъулияти (шахсони) онҳо.

в) муайян кардани стандарти аудит, ки дар рафти кор татбиқ карда мешавад.

г) Масъулияти аудитор.

д) Маълумоти умумӣ оид ба корҳои иҷрошуда.

е) корҳо ва расмиётҳои, ки дар натиҷаи ҳодисаҳои номутобиқатӣ ва / ё рафтори ғайриқонунии эҳтимолӣ ба амал омадаанд. Ба он инҳо дохил мешаванд:

- Тавсифи мушоҳидаҳо ва сабабҳои онҳо,
- Санади меъёрии ҳуқуқии вайроншуда (меъёри аудит),
- Оқибатҳои риоя накардан ва / ё амалҳои ғайриқонунии эҳтимолӣ.

а) Шахсони масъул ва тавзеҳоти онҳо дар бораи номувофиқатӣ ва / ё амалҳои ғайриқонунии эҳтимолӣ, дар сурати лозима.

б) Мулоҳизоти касбии аудитор, ки далели вучуди масъулияти шахси ро барои номутобиқатӣ муайян мекунад.

с) Ҳаҷми зиёнҳо / суиистифода / масориф ва захираҳои молиявӣ, ки мутобиқи масъулияти шахсӣ ситонида мешаванд.

- j) Ҳама гуна чораҳое, ки дар чараёни аудит аз ҷониби шахсони масъул барои ислоҳ ё баргараф кардани зиён / сӯиистифода / масориф андешида шудааст.
- k) Далелҳои роҳбарият оид ба номутобиқатӣ / амалҳои ғайриқонунӣ.

Тавзеҳот

- 94) Дар ҳолате, агар аудит аз ҷониби мақомоти олии аудиторӣ дорои салоҳияти судӣ гузаронида мешавад, ба шумораи корбарони ҳулосаҳои аудиторӣ прокурорҳои давлатӣ ва дигар шахсони мансабдор, ки барои қабули қарорҳои МОА масъуланд, дохил мешаванд.
- 95) МОА дорои салоҳияти судӣ метавонад шахсиятеро, ки барои номутобиқатӣ масъул мебошад, муайян кунад. Ин одатан аз тариқи пешниҳодҳо ва тасмимҳои ниҳой оид ба масъулияти шахсӣ анҷом дода мешавад. Дар ин ҳолат, таҳримҳо тавассути мурофияи судӣ татбиқ карда мешаванд. Ҷавобгарии шахсӣ метавонад дар ҳаҷми иштироки шахс дар амалҳои, ки ба номутобиқатии маълумот аз рӯи муомилоти дарҷгардида дар ҳуҷжатҳои имзошуда аз ҷониби шахс оварда расонидааст, андозагирӣ шавад (амалҳои ғайриқонунӣ, амалҳои ихтиёрӣ, сӯиистифода, амалҳои беасос ё бемасъулиятна).
- 96) Дар гузориши аудиторӣ, аудитор бояд аз усулҳои, ки ҳангоми муайян кардани масъулияти ҳар як шахси иштироккунанда дар маъмурият, идорақунӣ, истифода ё идорақунии маблағҳо ё амволи давлатӣ барои амалҳои, ки боиси номутобиқатӣ шудаанд ба кор бурдааст, тавзеҳ диҳад.

БАРРАСИИ ҲИСОБОТ ОИД БА АМАЛҲОИ ҒАЙРИҚОНУНИИ ГУМОНБАРШУДА

Талабот

97) Агар дар вақти санҷиши мутобиқат аудитор ҳодисаҳои номутобиқатиро ошкор кунад, ки ба ҳулосае оварда мерасонад, ки амалҳои ғайриқонунӣ ё беадолатона рух додааст, дар он сурат вай бояд бо бозҳаҷт ва диққати касбӣ дар байни онҳо ва мақомоти масъул робита барқарор кунад. Аудитор бояд эҳтиёти лозимаро барои он ки ба суд ё тафтишоти минбаъда монеъ эҷод нашавад, ба кор гирад.

- 98) Гарчанде ки вазифаи асосии аудити мутобикат муайян кардани амалҳои ғайриқонунӣ, аз ҷумла фаъолияти беинсофона нест, аудитор бояд дар арзёбии хавфҳои худ омилҳои хавфи фаъолияти беинсофоноро ба назар гирад ва ба зухуроти эҳтимолии амалҳои ғайриқонунӣ, аз ҷумла амалҳои беинсофона таваҷҷуҳи лозимро зоҳир намояд.
- 99) Аудитор метавонад машварати мушовири ҳуқуқӣ ё мақомоти дахлдори назоратиро баррасӣ кунад. Ғайр аз он, аудитор метавонад дар бораи шубҳаҳои худ ба намояндагони сатҳҳои дахлдори роҳбарият ё намояндаи соҳиби шахси санчидашаванда хабар диҳад, пас аз он ӯ бояд чораҳои зарурро андешад. Бо назардошти салоҳиятҳои мухталиф ва сохторҳои ташкилӣ, ки қасдан таъсис дода шудаанд, масъулияти МОА муайян кардани чораҳои мувофиқ нисбати ҳодисаҳои ҷиддии риоя накардани амалҳои беинсофона ё ғайриқонунӣ мебошад.
- 100) Суди юрисдиксияи умумӣ метавонад муайян кунад, ки ягон амали ғайриқонунӣ рух дод ё не ва оё он ҷиноят ҳисобида мешавад. Ҳамзамон, МОА дорои салоҳияти судӣ метавонад хулоса барорад, ки муомилоти муайян ғайриқонунӣ буд, дар ҳоле ки МОА метавонад татбиқи санксияро нисбати шахси масъул тасдиқ кунад, инчунин ҷуброни маблағ, амволи тасарруфшуда, рафъи номутобикатӣ ва ҷуброни пардохтҳои ғайриқонуниро талаб кунад.
- 101) Дар ҳоле, ки аудиторон муайян намекунанд, ки оё амали ғайриқонунӣ ҷиноят ё ҳуқуқвайронкунии шаҳрвандӣ мебошад, аммо онҳо барои баҳодихии мутобикатии амалиётҳои баррасишаванда бо қонун ва қоидаҳои татбиқшаванда ва санадҳои ҳуқуқӣ-меъёрӣ масъул мебошанд ва аз ҷумла дар мавриди он ки оё ин амалиётҳо вайронкунии қонун буданд, ки боиси таҳримҳои судӣ шуданд ё ҷуброни пардохтҳои номуносиб ё ғайриқонунӣ ва молу мулк тасарруфшударо талаб мекунанд.
- 102) МОА дорои салоҳияти судӣ метавонад ба додситонӣ маълумотро дар бораи амалҳои ғайриқонунӣ пешниҳод кунад, ки дар навбати худ он қарор мегирад, ки парвандаро ба додгоҳ кашад ё не.
- 103) Агар хангоми санчиш шубҳа пайдо шавад, ки амалҳои ғайриқонунӣ мавҷуданд, аудитор метавонад ба намояндагони сатҳи дахлдори роҳбарият ва намояндагони соҳибҳуқуқи шахси санчишшаванда хабар диҳад. Ба намояндагони соҳиби шахси санчишшаванда мақомоти баландпояи иҷроия ё маъмури дохил мешаванд. Аудитор метавонад дар сурати зарурӣ ва асоснок қорҳои минбаъдаро иҷро кунад ва қафолат диҳад, ки роҳбарият ё намояндаи соҳиби объекти санчидашуда оид ба шубҳаҳои ошкоршуда чораҳои дахлдор меандешид, масалан, ба мақомоти дахлдори ҳифзи ҳуқуқ гузориши ҳодисаро пешниҳод мекунанд. Аудитор инчунин метавонад дар бораи чунин рӯйдодҳо мустақиман ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҳисобот пешниҳод кунад.

Талабот

- 104) Дар ҳолати муайян кардани номутобиқатӣ аудитор бояд дар бораи кори минбаъда оид ба андешаҳо / ҳулосаҳо / тавсияҳо қарор қабул кунад ва дар ҳолати зарурӣ онро дар ҳулосаҳои аудиторӣ нишон диҳад.

Тавзеҳот

- 105) Нақши муҳими МОА дар назорати фаъолиятҳои аз ҷониби тарафи масъул қабулшуда коркарди минбаъдаи иттилоот дар ҳисоботи аудиторӣ мебошад. Нақшаи кори минбаъда пас аз интишори гузориш тартиб дода мешавад, ки оё маълумот дар бораи он, ки муассисаи мавриди санҷиш қароргирифта натиҷаҳо ва масъалаҳои бардошташударо дуруст ба назар гирифтааст ё не, тартиб дода мешавад. Дар ҳолати ғайриқаноатбахш ё нокифоя будани фаъолияти муассисаи мавриди санҷиш, он метавонад асос барои гузориши минбаъдаи МОА шавад.
- 106) Коркарди минбаъдаи маълумоти бадастомада ба иҷрои муассири амалҳои ислоҳӣ мусоидат мекунад ва инчунин фикру мулоҳизаҳои муфидро ба шахси санҷидашаванда, истифодабарандагони гузориши аудиторӣ, омма ва маълумоте, ки дар оянда ҳангоми банақшагирии аудит метавонад барои аудитор муфид бошад, пешниҳод мекунад.
- 107) Зарурати коркарди ҳисоботҳои номутобиқатӣ вобаста ба мавзӯи аудит, ҳолатҳои мушаххаси номутобиқатӣ ва ҳолатҳои мушаххаси аудит метавонад фарқ кунад. Корҳои минбаъда дар баъзе МОА, аз ҷумла МОА дорои салоҳияти судӣ, метавонад наشري ҳисоботи ҳуқуқӣ ё қарори судиро дар бар гирад. Тартиботи оид ба коркарди минбаъдаи маълумоти аудитҳои мунтазам метавонад як қисми арзёбии минбаъдаи солонии хавфро ташкил диҳад. Ин метавонад ҳисоботи расмии аудитор дар назди қонунгузор, инчунин мақомоти санҷидашуда ё дигар мақомоти дахлдорро дар бар гирад. Тартиби дигар оид ба коркарди маълумоти минбаъда, метавонад ҳисоботҳо, назорати дохилӣ ва арзёбиҳоеро, ки аз ҷониби субъекти санҷидашаванда ва ё дигар ашхос таҳия шудаанд дар бар гирад.
- 108) Тартиби коркарди баъдӣ метавонад дар вақолати МОА муқаррар карда шавад. Баъзе тартибот метавонанд барои субъекти санҷидашаванда ба таври самарабахш муфид бошанд.